

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**МАТЕРІАЛИ
II ЕТАПУ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ ОЛІМПІАДИ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА»
СЕРЕД СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

25-26 квітня 2019 р.

ЗМІСТ

Авдашкова А.І.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....6

Бокало М.-Х.А.

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ
ЯКОСТЕЙ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ7

Висовень Л.С.

НЕТРАДИЦІЙНІ ТЕХНІКИ ІЗОТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З РОЗУМОВОЮ
ВІДСТАЛІСТЮ.....8

Глов'як Н.Д.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ
ПОСТРАЖДАЛИ ВІД БУЛІНГУ.....11

Гоголь Т.Б.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ІНТЕРНЕТ-АДИКЦІЇ
СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ АНІМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....12

Головіна Д.А.

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
ЗАСОБАМИ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРИ.....14

Гребенюк Г.Ю.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО
ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІГОР У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....16

Дем'янчук І.А.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА СТАТЕВОЇ
ДЕМОРАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ.....18

Дзивінська Ю.Б.

КРИТЕРІЇ, РІВНІ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ УЯВЛЕНЬ
СТАРШОКЛАСНИКІВ ПРО ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ.....21

Жидченко Т.В.

РОЛЬ СКАУТСЬКОГО РУХУ У СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....23

Жупаненко І.О.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ВЗАЄМИН МІЖ ПАРТНЕРАМИ У БАЛЬНИХ
ТАНЦЯХ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....25

Загоруйко В.А.

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ
ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНЬОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА
ІНКЛЮЗИВНОГО РЕАБІЛІТАЦІЙНО-СОЦІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ «БЕЗ
БАР'ЄРІВ».....27

Іволженко Є.М.

«КАРТКИ-ЖИТТЄВІ ІСТОРІЇ» У СОЦІАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ
УЧНІВСТВА У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗА УМОВ
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....29

Какацій В.В.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....31

Константинова М.І.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ У
ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....33

Кривонос М.О.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....35

Круглик А.С.

АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В
УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....37

Кудря А.І.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА СУЇЦИДАЛЬНОЇ
ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗЗСО.....39

Мамич В.Е.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
ПРОСВІТИ БАТЬКІВ У ПРЕВЕНТИВНІЙ РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО
ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ
НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ.....41

Мищак Л.М.

ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З
СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ
ВЕЛИКОГО МІСТА.....43

Музиченко К.Ю.	
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПІДЛІТКІВ ІЗ ЗОНИ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ У ДИТЯЧОМУ ТАБОРІ.....	45
Неруш А.В.	
ОСНОВНІ ПИТАННЯ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ.....	48
Овчарова О.В.	
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ І РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЛЯ.....	50
Олексюк О.М.	
ВПЛИВ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА НА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	51
Пахомова Н.В.	
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	53
Приходько К.С.	
СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ ІЗ ВРАЗЛИВИХ СІМЕЙ В УМОВАХ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА...54	
Рибальченко Я.І.	
ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ.....	56
Спересенко О.В.	
ОСНОВНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	58
Тєрєхова Л.Г.	
НАСТАВНИЦТВО ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	60
Ткаченко І.С.	
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ У СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ	62
Ткачук Х.М.	
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ПІДЛІТКОВОГО КІБЕРБУЛІНГУ: УМОВИ ТА РЕАЛІЇ ЗДІЙСНЕННЯ.....	64

Шалупня Є.О.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ
ЯКОСТЕЙ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....66

Ярошовець Т.В.

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА У СХІДНИХ СЛОВ'ЯН.....59

Відомості про авторів.....72

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Важливість соціального виховання дітей старшого дошкільного віку зумовлюється тим, що формування їхньої соціальної компетентності в умовах дошкільного закладу освіти сприяє розвитку стійкості особистості до впливу мінливих умов соціуму. Тому, заклади дошкільної освіти є провідною соціальною інституцією, яка забезпечує здійснення соціального виховання дитини у дошкільному дитинстві, спрямованого на розвиток соціально значущих рис та якостей дитини, що забезпечують її успішне функціонування у суспільному довіллі.

На основі аналізу та узагальнення досліджень Т. Бабунової, Ю. Демидової, В. Дьомкіної, Т. Пятниці, Є. Рибак, Є. Рилєєвої та ін. визначено, що основними завданнями соціально-педагогічної діяльності у закладі дошкільної освіти є: збагачення індивідуального досвіду старших дошкільників позитивними враженнями від спільної діяльності з оточуючими; формування соціальних вмінь та навичок урахування думки інших, роботи в колективі, розвитку товарищескості, поступливості до інших тощо шляхом навчання нормам і правилам поведінки, емоційного реагування на різні ситуації, способам прояву і переживання різних почуттів. Важливо, щоб процес соціального виховання старших дошкільників у закладі дошкільної освіти охоплював основні види їхньої діяльності і забезпечував успішне входження дітей старшого дошкільного віку в систему соціальних відносин.

На основі узагальнення наукових ідей О. Кононко, Т. Поніманської, Є. Рибак, В. Суржанської розроблено комплексну програму соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти «Виховані та активні!», що передбачала реалізацію заходів зі старшими дошкільниками (формування шанобливого ставлення і почуття приналежності до своєї сім'ї, колективу однолітків, значущих дорослих, розвиток комунікативних навичок та вміння конструктивного поведіння у конфліктних ситуаціях), батьками старших дошкільників (підвищення педагогічної культури з соціального виховання дошкільнят) та вихователями старшої групи дошкільників (підвищення обізнаності з питань соціального виховання дошкільників).

Експериментальне впровадження розробленої комплексної програми «Виховані та активні!» показало, що у дітей підвищилися показники пізнавально-творчої активності, зросли комунікативні вміння та покращилася поведінка, що підтвердило її ефективність.

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасних умовах державотворення нагальною справою української спільноти виступає проблема виховання нової генерації. Переорієнтація світоглядних позицій в освітній сфері виявляється у гуманізації й демократизації навчально-виховного процесу, у сприйнятті особистості дитини як найвищої соціальної цінності. За таких умов принципово важливим є питання позиції та місця кожного школяра в цілісному педагогічному процесі. «Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті» головною метою освітнього процесу визначає створення умов для особистісного розвитку та творчої самореалізації кожного громадянина.

Проблема лідерських якостей успішної особистості глибоко вивчалась психологами, педагогами, соціологами, філософами. В історико-педагогічній літературі простежується ідея формування лідерських якостей особистості за умови дотримання принципу природовідповідності, розкриття задатків дітей, розвитку оптимістичного світосприйняття, створення доброзичливих взаємин у системі «вчитель-учень». У цьому зв'язку доцільно звернутися до досвіду А. Макаренка [3], його педагогічний гуманізм проявлявся в щоденному піклуванні про вихованців, батьківській турботі про них, позбавленій жалісливості, але пройнятій оптимізмом і вимогливістю. Педагог у своїх вихованців формував почуття обов'язку перед самим собою, перед товаришами, перед людством. Результат його праці – бадьора, енергійна молодь, яка вірила в краще майбутнє. А. Макаренко висунув і розробив принцип «системи перспективних ліній», суть якого полягає в тому, що «людина не може жити на світі, якщо попереду в неї немає нічого радісного.

Для формування лідерських якостей необхідно створити умови для її вільного розвитку, щоб почуття захищеності, власної гідності, мажорний настрій не залишали її ні на мить. Головними принципами, якими слід керуватися у діяльності з формування лідерських якостей є розвиток їхньої активності, ініціативності, самостійності, принципи опори на позитивне, співробітництва, активізації морально-вольових сил учня і пробудження безпосереднього інтересу до справи.

Розробляючи тренінги в даній тематиці, соціальний педагог має акцентувати увагу на розв'язанні наступних завдань:

1. Поглиблювати уявлення, знання дітей про себе, про інших, про норми людських взаємин, формувати розуміння сутності успіху, адекватну самооцінку, відповідний можливостям рівень домагань, розвивати рефлексію.

2. Збагачувати емоційну сферу дітей (уміння орієнтуватися у проявах різних почуттів та емоцій, розвивати вміння помічати переживання партнерів,

емоційно відгукуватись на їхні успіхи та невдачі), формувати мотивацію досягнення, пізнавальні інтереси.

3. Формувати організаційні, творчі, контрольно-оцінні вміння, наполегливість, уміння долати труднощі на шляху до мети, вміння суб'єкт-суб'єктної взаємодії, які, у свою чергу, сприяють досягненню успіхів [1; 2; 4].

Стратегія виконання цих завдань передбачає цілісність і системність. Ефективними у формуванні лідерських якостей підлітків є участь в тренінгах, бесідах, дебатах, конкурсах, фестивалях, а також в іграх. Як вже зазначалося, внутрішня готовність лідера може бути блокована відсутністю ситуації, що дозволяє реалізувати цю готовність. Створення соціальними педагогами ситуації (зовнішньої і внутрішньої), стимулюючої прояв лідерського потенціалу вихованців, своєрідне «поле лідерства», що розуміється нами як особливе інтегральне властивість ситуації вихованця, створюване соціальним педагогом для розвитку його лідерського потенціалу.

Конструювання поля лідерства передбачає:

- побудову оптимального стилю взаємин у групі, з групою і з лідером;
- організацію, конструювання ситуації життєдіяльності групи, що сприяють максимальному прояву лідерського потенціалу в максимальній кількості учнів;
- створення в групі атмосфери співробітництва, співтворчості;
- використання варіантів і елементів методик колективних творчих справ і ділових ігор.

Список використаних джерел:

1. Жигайло Н.І. Соціальна педагогіка: [навч. посібн.]. Львів: Новий Світ, 2000, 2007. 256 с.
2. Заверико Н.В. Форми соціально-педагогічної роботи. *Соціальна педагогіка: мала енциклопедія*: [за заг. ред. проф. І.Д. Звереві]. К. : Центр учбової літератури, 2008. С. 319. 320.
3. Макаренко А.С. Твори в 7 т. К.: Рад. шк., 1953. Т.4. 475 с.
4. Методика виховної роботи / укл. В.О. Давидович, М.Ф. Давидович : [Чернівецький національний ун-т ім. Ю.Федьковича]. Чернівці: Рута, 2007. 31 с.

Висовень Л.С.

*Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин*

НЕТРАДИЦІЙНІ ТЕХНІКИ ІЗОТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

В останні роки в Україні значно зросла кількість дітей, які мають порушення розвитку різних сфер – рухової, інтелектуальної, психічної. Різноманітність захворювань вражає: захворювання, що супроводжується розладами рухових функцій, синдром Дауна, аутизм, розумова відсталість тощо.

Зростання частоти народження дітей з порушеннями розвитку є важливою соціальною проблемою, яка набуває особливого значення під час демографічних змін.

Так, аналіз стану розвитку наукової думки засвідчує, що за останні десятиліття виконано низку наукових досліджень щодо використання арт-терапії у роботі із дітьми з особливими потребами.

В Україні проблеми арт-терапії досліджуються вченими-теоретиками і практиками: А. Бреусенко-Кузнєцовим, О. Вознесенською, Н. Волковою, В. Газолишин, Н. Єщенко, О. Любарець, Н. Поляковою, Н. Простаковою, О. Пинчук, А. Капською та ін.

Останнім часом арт-терапія все ширше застосовується в соціальній сфері. Арт-терапевтичні технології адекватні у використанні для розв'язання проблем комунікативної компетентності дітей, розвитку внутрішньосімейної взаємодії, психічної і гендерної ідентичності членів сім'ї, підвищення самооцінки, активності, впевненості в поведінці. Художня творчість допомагає краще ідентифікувати й оцінювати свої почуття, спогади, образи майбутнього, знайти спосіб спілкування із собою [1; с. 22].

Ізотерапію в своїх роботах описували і вивчали Г. Бурковський, М. Бурно, А. Захаров, О. Карабанова. Р. Хайкін та інші. Метод арт-терапії є одним із ефективних шляхів психологічної та соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями.

Сучасні дослідники наголошують на деяких перевагах арт-терапії перед іншими, заснованими виключно на вербальній комунікації – формами психотерапевтичної роботи, а саме:

1. Незалежно від свого віку, культурного досвіду, соціального стану, практично кожна дитина з особливими потребами може брати участь в арт-терапевтичній роботі, яка не вимагає від них яких-небудь здібностей до образотворчої діяльності;

2. Образотворча діяльність є могутнім засобом зближення людей, своєрідним «мостом» між фахівцем і клієнтом. Це особливо цінно в ситуаціях взаємного відчуження, при утрудненні налагодження контактів з дітьми, у спілкуванні з приводу дуже складного предмету;

3. Арт-терапія є засобом переважно невербального спілкування, і є перевагою в для тих, хто недостатньо добре володіє мовою, відчуває труднощі в словесному описі своїх переживань, або, навпаки, надмірно пов'язаний із мовним спілкуванням;

4. Образотворча діяльність дає унікальну можливість для використовування несвідомих процесів, вираження й актуалізації латентних ідей і станів, тих соціальних ролей, які знаходяться у «витісненому» вигляді або слабо виявлених в повсякденному житті, особливо дітей з обмеженими можливостями;

5. Арт-терапевтична робота в більшості випадків викликає у дітей позитивні емоції, допомагає подолати апатію і безініціативність, сформуванню активнішу життєву позицію, впевненість у своїх силах, автономність та особистісні риси ;

6. Арт-терапія заснована на мобілізації творчого потенціалу дитини з

особливими потребами, внутрішніх механізмів саморегуляції і зцілення. Вона відповідає фундаментальній потребі в самоактуалізації – розкритті широкого спектру можливостей особистості і ствердження нею свого індивідуально-неповторного способу буття у світі [2, с. 56].

Творча діяльність стимулює бажання дітей з особливими потребами спілкуватися, розширювати міжособистісні стосунки. Це один із способів пом'якшити стан відмежованості від інших і запевнити себе в приналежності себе не тільки до певної соціальної групи, а й суспільства в цілому [3; с. 25-26].

О. Карабанова довела, що арт-терапія відкриває для розумово відсталих дітей широкі можливості для гри, вираження емоцій, спілкування, творчості; дозволяє спрямувати їхню художню діяльність таким чином, щоб вона позитивно впливала на розвиток їхньої особистості.

Сьогодні використання різних методів ізотерапії у роботі з дітьми надзвичайно популярне серед сучасних психологів і соціальних працівників.

Для підтримки у дітей постійного інтересу до ізотерапії і формування повноцінних графічних образів слід застосовувати різноманітні методи і прийоми навчання: попереднє спостереження за наміченими для відтворення предметами і явищами навколишнього світу на прогулянках і екскурсіях, обігрування предметів, ліплення, вирізання та обривання по контуру, обведення контуру за трафаретом і за шаблоном, викладання зображень з окремих елементів, словесний опис предмета, впізнавання предмета за словесним описом і по незавершеному зображенню тощо.

Таким чином, спеціальні вправи і використання нетрадиційних технік ізотерапії дозволяють стимулювати дії мовних зон кори головного мозку, що позитивно позначається на мовленні дітей з розумовою відсталістю, удосконалюється пам'ять, уява, мислення, увага, розвивається дрібна моторика рук, а також такі техніки сприяють кращій адаптації та соціалізації дітей даної категорії.

Список використаних джерел:

1. Арт-терапія в соціальній сфері: Курс лекцій / Ред. Сорока О.В. Тернопіль: ТДПУ, 2008. 86 с.
2. Лебедева Л.Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий. СПб.: Речь, 2003. 256 с.
3. П'ятницька-Позднякова І. С. Арт-терапевтичні можливості видів мистецтва. *Педагогіка: наукові праці*. 2009. Випуск 95. Том 108. С. 36-42.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД БУЛІНГУ

Проблема соціально-правового захисту прав неповнолітніх є важливою складовою для вивчення сучасного фахівця. Сьогодні суспільство стикнулось з новим різновидом протиправних вчинків, які порушують гарантовані законодавством України свободи дітей. Поняття «булінг» в останні роки набуло поширення, внаслідок збільшення кількості випадків серед неповнолітніх у загальноосвітніх закладах.

Булінг може виникнути як компенсація за невдачі в навчанні, суспільному житті, а також від тиску та жорстокого поводження батьків чи інших вагомих для дитини дорослих, браку батьківської уваги тощо [1, с. 51].

Популяризація культу сили та жорстокості в ЗМІ, вільний доступ до аморальних матеріалів у мережі Інтернет, перегляд відео та фільмів, які сприяють розвитку агресії у молодого покоління, аномальність взаємин школи та сім'ї впливають на психологічний стан дітей та їх поведінку. Тому сьогодні актуальним є захист прав неповнолітніх, які постраждали від булінгу.

Необхідність у безпеці та захисті (безпечному середовищі існування) – це потреба у відсутності фізичних і психічних загроз від навколишнього світу [2, с. 21]. Кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканість та захист гідності [3, с. 6].

Метою наукової роботи є виявити та охарактеризувати явище булінгу та визначити практичні аспекти соціально-правового захисту неповнолітніх, які постраждали від нього.

Проблема захисту неповнолітніх в сучасному українському суспільстві відображено в законах України «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про освіту», а також «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу» та інші.

До проблеми осмислення і дослідження булінгу як різновиду насильства в освітньому середовищі присвятили роботи соціологи, соціальні педагоги, психологи, правознавці та інші вчені, зокрема зарубіжні: І. Бердишев, В. Бесаг, І. Конн, Х. Лейманн, Д. Лейн, К. Лоренц, Д. Ольвеус, М. Сольберг, М. Шафер; вітчизняні: О. Беляєва, С. Дубровін, С. Стельмах, В. Стремецька, В. Квітко, А. Козлова, О. Кудрявцева та інші. Дослідження соціально-правового захисту неповнолітніх вивчали: І. Бандурка, О. Бутко, Ю. Губаль, Л. Кривачук, Н. Оніщенко, С. Саблук, О. Садіна та інші.

У науковій роботі було проаналізовано сучасні підходи до поняття булінгу в психолого-педагогічній літературі, комплексно вивчено основні нормативно-правові документи, які забезпечують захист прав неповнолітніх,

обґрунтовано основні напрямки реалізації захисту підростаючого покоління на території Івано-Франківської області, а також розроблено програму соціально-правового захисту старших школярів від булінгу в роботі соціального педагога.

Для підвищення ефективності соціально-правової роботи було розроблено програму, яка включала такі етапи: 1 – теоретичний (визначення проблеми, мета, завдання); 2 – методичний (підбір методик дослідження); 3 – практичний (проведення дослідження) та 4 – аналіз результатів (інтерпретація отриманих результатів).

Отже, соціально-правовий захист прав неповнолітніх, які постраждали від булінгу, що включає проведення превентивних заходів на міському та шкільному рівнях – це важливий, складний процес, який вимагає від висококваліфікованого фахівця певного рівня знань, вміння використовувати соціально-педагогічну та законодавчу бази у практичній діяльності, задля ефективного забезпечення основних прав неповнолітніх.

Список використаних джерел:

1. Веленко А. Протидія булінгу. Заняття з елементами тренінгу для учнів 5 – 10-х класів. *Психолог*. 2018. № 3-4. С.50-57.
2. Квітко В., Зацепіна Н. Захист дітей та їх прав у суспільстві. Проект «Психолого-педагогічна допомога дітям, які зазнали зловживань. Попередження проявів насильства у виховному середовищі». *Психолог*. 2010. верес. № 35-36. С. 18-39.
3. Козлова А. Закон України «Про охорону дитинства». Ключові положення. *Психолог*. 2018. № 11-12. С. 4-11.

Гоголь Т.Б.

*Харківська державна академія культури,
м. Харків*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ІНТЕРНЕТ-АДИКЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ АНІМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний світ характеризується стрімким прогресом у сфері поширення та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Динамічне використання нових засобів телекомунікації, зокрема Інтернету як потужного глобального інформаційного ресурсу, приваблює широкі верстви населення незалежно від віку, освіти та соціального статусу. Водночас неконтрольоване використання інтернет-мережі перетворилося на загрозу гармонійному розвитку особистості, її психічному здоров'ю, а в ряді випадків навіть призвело до летального результату. Тому проблема інтернет-залежності (інтернет-адикції) все більше привертає увагу представників державної влади та вчених у різних країнах світу і спонукає до її глибшого дослідження та пошуку шляхів подолання.

Проблемою інтернет-адикції займалися такі зарубіжні вчені, як А. Войскунський, А. Голдберг, Д. Грінфілд, А. Єгорова, К. Янг та інші. Серед українських фахівців, що в різних аспектах досліджують феномен інтернет-

залежної поведінки: Н. Бугайова, Г. Пілягіна, О. Чабан, Л. Юр'єва та ін. Можливості анімації щодо подолання окремих соціально-педагогічних проблем вивчали Т. Дедуріна, Л. Сайкіна, Н. Максимовська, Л. Тарасов та інші. Але вирішення проблеми інтернет-адикції засобами анімаційно-дозвілєвої діяльності вивчено недостатньо.

Відповідно до статистичних даних Factum Group Ukraine у другому кварталі 2018 року 65% жителів України є регулярними користувачами інтернет, крім того 99% учнівської та студентської молоді є активними його користувачами. Наведені статистичні дані свідчать про те, що наразі інтернет придбав домінуючий характер і поглинає все більше сфер життя людини. Однією з найголовніших є сфера міжособистісного спілкування людини. Розвиток Інтернету до можливості взаємодії «людина-комп'ютер» додало можливість комунікації «людина-комп'ютер-людина». Молодь стала більше часу проводити у мережі Інтернет, листуючись з друзями, користуватися пошуковими системами, що нівелює людські відносини і «живе спілкування». А саме це є одним із найголовніших факторів розвитку людини у старшому шкільному віці.

Доступність, інтерактивність інтернету призвела до розвитку залежностей від нього. Виходячи із того, що найбільш активними користувачами інтернету є діти та молодь, але в силу психовікових особливостей найбільш складний період (психологічного та соціального розвитку) припадає на старший шкільний вік, виділяємо, що більше уваги необхідно приділити профілактиці інтернет-адикції саме дітей старшого шкільного віку. На нашу думку, засоби анімаційної діяльності є одними з найефективніших для використання у роботі з молоддю.

Вважаємо, що профілактика інтернет-адикції у старшокласників засобами анімаційної діяльності повинна відбуватися у закладах середньої освіти (ЗСО) в позаурочний час за допомогою методів анімаційної діяльності тому що, діти старшого шкільного віку – найбільш творча вікова група і тому методи роботи з нею теж мають бути творчими. Для цього потрібно використовувати такі методи, як: написання творів на тему інтернет-адикції та її впливу на людину, розробка віртуальної екскурсії старшокласниками, підготовка доповіді на тему медіа компетентності для молодших школярів та підготовка шкільних заходів старшокласниками для молодших школярів, анімаційна вітальня тощо.

Таким чином, діти старшого шкільного віку є одними із найактивнішим користувачів інтернетом, в силу психовікових особливостей вони схильні до розвитку у них залежності до віртуального простору, тому необхідно реалізовувати соціально-педагогічну діяльність з профілактики інтернет-адикції старшокласників. Профілактика має здійснюватися в умовах ЗСО, оскільки школа має потужний соціально-виховний потенціал для реалізації соціально-педагогічної діяльності. Крім того, соціально-педагогічна профілактика має здійснюватися засобами анімаційної діяльності.

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРИ

Вивчення питань, пов'язаних з суб'єктністю людини, групи та соціуму в цілому актуалізується, як правило, в періоди демократизації суспільного життя. Процес соціалізації сучасної молоді, який відбувається в умовах інформаційного суспільства, має специфічний характер. Студентська молодь в оточенні великої кількості інформації легко підлягає впливу, дезорієнтується та не може вести життя активного суб'єкта інформаційного суспільства.

Це стає проблемою при вихованні молодого покоління і ставить перед соціальними педагогами задачу подолати негативний вплив сучасних технологій, які призводять до пониження рівня соціальної суб'єктності.

Соціальна суб'єктність розглядається, як здібність людини усвідомлювати себе активним перетворювачем дійсності, що бере на себе відповідальність за свої вчинки, та має високу мотивацію до соціальної активності.

Студенти більшість часу проводять у віртуальному світі, що наразі є не тільки засобом для розваг, але й необхідністю сучасного світу. Тож, використавши переваги цього середовища, можливо здійснити соціально-педагогічний вплив, орієнтуючись на сучасні засоби, зокрема комп'ютерну гру.

Зокрема, проблему соціальної суб'єктності вивчали такі вчені, як Н. Максимовська, А. Рижанова, Ф. Мухаметзянова та інші. Вивченням студентської молоді займалися І. Зверева, О. Безпалько, С. Харченко та інші. Вплив комп'ютерних ігор розглядали А. Макалатія, А. Тадаєва та інші. Проте розвиток соціальної суб'єктності студентської молоді саме засобами комп'ютерної гри досліджено недостатньо.

Комп'ютерна гра - різновид ігор, в яких комп'ютер виконує роль ведучого або партнера по грі, а ігрове поле де виникають по ходу гри ігрові ситуації, як правило, відтворюються на екрані дисплея або звичайного телевізора. Виокремлюють такі групи чинників привабливості комп'ютерних ігор, або «аспектів задоволення»: сюжетний або емоційно-естетичний аспект, розкачування, досягання цілей, інтелектуальне задоволення, колекційно-дослідницький аспект, можливість створювати в межах гри щось нове та індивідуальне. Завдяки цим чинникам такі ігри можна розглядати, як комп'ютеризований засіб впливу на людину з потужними мотиваційними та перетворюючими характеристиками, які можливо використати для виховання соціальної суб'єктності.

Згідно таких характеристик, була розроблена авторська гра «Піраміда», метою якої є якраз виховання соціальної суб'єктності. Зокрема таких її аспектів, як відповідальність за себе і близьких людей, віра у власні сили,

відкриття можливостей людини. Так, у грі пропонується історія, де гравець повинен врятувати свій рідний острів від виверження вулкану. У пошуках таємної Сили, за допомогою дракона, він опиняється у піраміді з чотирма поверхами.

Поверх чотирьох стихій. Потрапляючи на поверх стихій, персонаж опиняється у лабіринті, де заховані монетки та статуї стихій. Щоб пройти рівень, персонаж повинен зібрати всі монетки та активувати стихії, після чого відкриється портал на наступний рівень. Небезпекою цього рівня є кажан, що при наближенні персонажа починає його переслідувати.

Поверх трьох часів. Поверх часу переносить у кімнату з фазами місяця, розкиданими у хаотичному порядку. Щоб пройти рівень, необхідно зібрати луни у правильній послідовності. Неправильна послідовність переносить на початок рівня. При правильному зборі, на поверсі з'являється портал.

Поверх двох сил. На поверху балансу сил, розташовується лабіринт у вигляді Ін-Янь. У цьому лабіринті розташовані частки світла та темряви. Для проходження рівня, гравець повинен зібрати усі частинки світла. У цьому випадку світлий вовк перетворюється на портал. При натиканні на частинку темряви, темний вовк перетворюється на вогняний шар і знищує гравця, переносячи на початок рівня.

Поверх одного себе. На останньому поверсі - Єго, персонаж бачить у центрі дзеркало, яке повинно стати ключовою фігурою у грі. Але це дзеркало розбиває кажан з першого поверху. Для проходження поверху гравець повинен зібрати усі уламки дзеркала, уникаючи кажана. Після погляду персонажа у зібране дзеркало, та перегляду гравцем останньої частини історії гра закінчується.

Під час проходження гри людина потроху усвідомлює, що Сила, яку вона шукала, міститься у самій людині. Так, наприклад кожна стихія знаходить відображення у людському тілі, часом та досвідом можна керувати на свою користь, а також обирати шлях з добрих намірів.

У останній частині історії, дракон показує як персонаж, використовуючи лише людські здібності, може подолати навіть стихію. Це допомагає людині усвідомити, наскільки вона може бути сильною, і як навколишній світ може змінюватися залежно від її зусиль.

Отже, згідно з наданої характеристики соціальної суб'єктності, гра «Піраміда» підвищує ефективність розвитку соціальної суб'єктності студентської молоді, оскільки надає людині можливість усвідомити себе як соціального суб'єкта у цікавій електронній формі.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІГОР У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В освітньому просторі функціонує цілий ряд понять типологічно споріднених до категорії «комп'ютерна гра», в основі утворення яких лежить технологічний підхід: кожне поняття відображає новий крок в історії розвитку комп'ютерних ігор за допомогою нових технологій.

З'ясовано, що сучасні комп'ютерні ігри функціонують на основі цифрової електроніки з використанням інтернету та різних мобільних пристроїв, тому категорії, «комп'ютерні ігри», «цифрові ігри», «електронні ігри», «відео ігри», «он-лайн ігри», «браузерні ігри», «мобільні ігри» використовуються зарубіжними науковцями як синонімічні [2].

Категорія сучасної комп'ютерної гри трактується українськими та зарубіжними вченими як система, що функціонує на основі цифрових технологій, в якій гравці беруть участь у штучному конфлікті, визначеному правилами, і можуть досягати кількісних результатів [1].

Визначено сутність категорії «цифрове ігро-центроване навчання» (англ. «digital game-based learning», аббревіатура: «DGBL») та схарактеризовано етапи його розвитку в системі сучасної освіти [4].

Категорія «цифрове ігро-орієнтоване навчання» є похідною від поняття «ігро-центроване навчання» («game-based learning», аббревіатура: «GBL»), що стосується будь-якого навчального середовища або видів діяльності, в яких гра відіграє центральну роль. Якщо навчання передбачає використання цифрових (комп'ютерних) ігор, то застосовується категорія «цифрове ігро-центроване навчання» [3].

Все частіше вживається поняття «гейміфікації» навчання. Існують різні підходи до визначення її сутності: 1) означає використання тільки окремих ігрових елементів у навчанні; 2) передбачає використання як ігр, так й ігрових елементів одночасно. Категорії «цифрове ігро-центроване навчання», «ігро-центроване навчання» та «гейміфікація» можуть вживатися як синоніми [5].

Провідні наукові тенденції реалізації цифрового ігро-центрованого навчання у системі професійної освіти - упровадження комп'ютерних ігор в навчальне середовище при вивченні окремих дисциплін та в ході реалізації інтегрованих навчальних проєктів (соціально-гуманітарних, природничо-математичних, мистецтвознавчих); створення альтернативних інноваційних навчальних закладів - повна гейміфікація загальноосвітніх шкіл та закладів вищої освіти; використання комп'ютерних ігор для навчання осіб з особливими освітніми потребами; розвиток цифрового ігро-центрованого навчання в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти та поєднання державних й

приватних джерел фінансування; використання комп'ютерних ігор для освіти майбутніх громадян глобального світу (набуття цифровим ігро-центрованим навчанням глобальних характеристик). На сучасному етапі найбільш динамічно розвивається тенденція використання комп'ютерних ігор для освіти майбутніх спеціалістів соціальної сфери, поширення якої в найближчій перспективі сприятиме повсюдному створенню глобальних ігрових навчальних середовищ [8].

Розвиток цифрових технологій суттєво вплинув на трансформацію педагогічних підходів і методів освіти. Використання комп'ютерних ігор як ефективного засобу навчання стало перспективним напрямом інновацій, які забезпечують активне залучення молодих спеціалістів до оволодіння STEM-дисциплінами: природознавством (Science), технологіями (Technology), інженерією (Engineering), математикою (Mathematics), що поєднуються в один блок на основі застосування цифрових технологій та інтернет-мережі [6].

Оволодіваючи основами комп'ютерних наук, соціальні педагоги разом учнями можуть створювати ігри, музику, власні програми для мобільних телефонів, веб-сайти, блоги та інші цифрові проекти, а для реалізації захоплюючого інтерактивного вивчення основ програмування застосовуються комп'ютерні ігри [7].

При вивченні STEM-дисциплін, основне місце посідають епістемологічні ігри - симуляційні системи, які уможливають дослідження процесу оволодіння різногалузевими знаннями соціальної сфери. Ігри дають можливість соціальним педагогам практично досліджувати процес розв'язання проблем і реалізувати послідовність етапів наукового пошуку, в основі якого лежить інтеграція знань соціально-педагогічних дисциплін та здатність до співпраці з іншими людьми. Наголошується, що епістемологічні ігри створюють інноваційне навчальне середовище, в якому соціальні педагоги набувають досвід професійної поведінки під час знаходження способів вирішення завдань природничо-математичного та інженерно-технологічного характеру [6].

Отже, у нашому дослідженні охарактеризовано позитивний вплив цифрових ігор у підготовці майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності, який простежується в: удосконаленні основних візуальних процесів; поліпшенні зорової контрастної чутливості; успішному лікуванні амбліопії; підвищенні уваги та пильності; поліпшенні здатності відслідковувати об'єкти, що рухаються в полі зору; зменшенні імпульсивності; подоланні дислексії; поліпшенні виконавчого функціонування; підвищенні розумової гнучкості; удосконаленні умінь, пов'язаних з вирішенням пізнавальних завдань.

Список використаних джерел:

1. Кремень В. Г. Світ знання: людина, наука, освіта. М-во освіти і науки України; Нац. акад. пед. наук України. Київ : Знання України, 2016. 87 с.
2. Лещенко П. А. Комп'ютерні ігри як навчальний засіб: зарубіжний досвід та перспективи використання. Полтава: ПОКППТ, 2018. 112 с.

3. Лещенко П. А. Розвиток глобальної компетентності засобами комп'ютерних ігор. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. пр. Харків, 2018. № 1. С. 130–143.
4. Лещенко П. Педагогічний потенціал комп'ютерних ігор в аспекті формування компетентностей XXI століття. *Витоки педагогічної майстерності*. Серія : Педагогічні науки. Полтава, 2016. Вип. 17. С. 109–114.
5. Макаревич О.О. Гейміфікація як невід'ємний чинник підвищення ефективності елементів дистанційного навчання [Електронний ресурс]. *Молодий учений*. 2015. № 2 (17). Лютий. С. 275–278. Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/2/357.pdf>.
6. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти. [Електронний ресурс] Освіта. UA. Режим доступу <https://osvita.ua>. Середня освіта 13 липня 2017 року.
7. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України: метод. рекомендації / [В.Ю. Биков, О.В. Білоус, Ю.М. Богачков та ін.]; за заг. ред. В.Ю. Бикова, О.М. Спіріна, О.В. Овчарук. К.: Атіка, 2010. 88 с.
8. Сисоєва С., Соколова І. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження: наук. видання. НАПН України. Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих, МОН. Маріупольський держ. гуманітарний ун-т. Київ: Видавничий Дім «ЕКМО», 2010. 360 с.

Дем'янчук І. А.
*Львівський національний університет
імені Івана Франка,
м. Львів*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА СТАТЕВОЇ ДЕМОРАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ У ПРОФЕСІЙНО- ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У сучасному суспільстві набули поширення тенденції, які пов'язані з невідповідністю проявів сексуальної поведінки до етичних та моральних норм, що породжує проблему статевої деморалізації. Вона є одним з видів девіантної поведінки, яка з'являється внаслідок економічних, психологічних, культурних, фізіологічних, соціальних та інших чинників.

Однією з категорій, яка підпадає під вплив досліджуваного явища є молодь, яка навчається у професійно-технічних навчальних закладах. Саме ця категорія найчастіше має проблеми з відсутністю належного морального виховання, про що свідчать результати дослідження статевої відносин сучасної молоді, згідно яких досвід статевого життя мають 27% учнів старшої школи, 53% студентів ВНЗ I–II рівнів акредитації; 58% учнів ПТНЗ і 62% студентів ВНЗ III–IV рівнів акредитації [1, с. 111].

Мета дослідження – визначити та теоретично обґрунтувати сутність і зміст соціально-педагогічної профілактики статевої деморалізації молоді у професійно-технічних навчальних закладах.

Розкриваючи мету, зазначимо, що під соціальною профілактикою ми розуміємо «...сукупність державних, суспільних, соціально-медичних і організаційно-виховних заходів, які спрямовані на попередження, усунення чи нейтралізацію основних причин і умов, що викликають різноманітні соціальні відхилення негативного характеру та інші соціально небезпечні прояви у поведінці» [3, с. 21].

В енциклопедичному педагогічному словнику «Основи духовної культури» поняття «деморалізації» як стану людини, організації та суспільства в цілому, характеризується як занепад моральних цінностей, розпад духу, моралі, відхід від моралі. Деморалізація це ламання духовно-морального стрижня особистості, що породжує масу негативних проявів: криміногенність, побутове злочинство, пияцтво, проституцію, дармоїдство, порушення громадянських законів, сімейних і громадських традицій тощо. Деморалізація різко знижує бойовий дух, дієздатність, знецінює вічні цінності (життя, здоров'я, любов). Такий стан є шаблем розпаду, розкладання, самознищення [2].

Під статевою деморалізацією ми розуміємо моральний розклад особистості, деградацію особистості у сфері ціннісних орієнтацій, що призводить до невідповідності проявів сексуальної поведінки щодо прийнятих етичних та моральних норм нашого суспільства. Український соціолог А. Шиделко наводить перелік проявів статевої деморалізації, серед яких: ведення раннього статевого життя, наявність декількох сексуальних партнерів, перегляд порнографії, гомосексуальні зв'язки, проституція, спонсорінг (ведення статевого життя з партнером, який матеріально утримує), інцест, перверсії (збочення) [5, с. 137]. Можна зазначити, що наведені прояви аморальної статевої поведінки ведуть до серйозних наслідків, таких як венеричні захворювання, аборти, порушення психічного і репродуктивного здоров'я особистості тощо.

У авторській інтерпретації, профілактика статевої деморалізації молоді – це система соціально-педагогічних, психологічних, психотерапевтичних та правових впливів на молоду людину чи групу осіб задля попередження виникнення аморальної статевої поведінки, безвідповідального ставлення до власного здоров'я, викривленого уявлення про допустимі межі прояву своєї сексуальності та любові, шляхом проведення сексуальної просвіти та статевого виховання, формування сексуальної культури молоді.

Найчастіше соціально-педагогічну профілактику поділяють на первинний, вторинний та третинний рівні. Відповідно до цього, сутність первинної профілактики статевої деморалізації молоді полягає у попередженні ранніх проявів аморальної статевої поведінки, зокрема: розвитку навичок контролю над собою, статевої просвіти і виховання молоді, формування просоціальних цінностей, закріплення позитивних моделей поведінки,

підвищення цінності сім'ї та батьківства, пропагування здорового способу життя, поваги до себе та ближніх, заохочення до суспільно корисної діяльності, самовиховання. Вторинна профілактика спрямована на категорію осіб, які схильні до девіантної поведінки і знаходяться в зоні ризику щодо аморального сексуального способу життя. Профілактична діяльність на цьому рівні має на меті не допустити розвиток девіантної поведінки і спрямована на формування сексуальної культури молоді, навичок протистояння соціальним ризикам, навчання моделям безпечної сексуальної поведінки. У межах третинної профілактики, превентивна діяльність проводиться з особами, які провадять аморальний або протиправний спосіб життя і профілактична робота має на меті переконати, перевчити, залучити до громадської діяльності людину яка займається аморальною діяльністю, запобігти рецидивам прояву девіацій. Таким чином, кожен вид профілактики спрямований на певну категорію осіб, що дає змогу зосередитись на причинах і наслідках появи девіацій, попередити та зупинити прояви деструктивної поведінки [3; 4].

Отже, для проведення профілактики статевої деморалізації молоді використовують різноманітні види соціально-профілактичної роботи, серед яких розрізняють психологічну, медичну, соціально-педагогічну, педагогічну профілактику. Основними завданнями психологічної профілактики є вирішення проблем пов'язаних з психічним здоров'ям людини, раннє виявлення у дітей та підлітків труднощів у навчанні і поведінці, а також подолання цих труднощів, відновлення психічних ресурсів людини [6, с. 43]. Не менш важливою є *медична профілактика*, яка спрямована на усунення несприятливих факторів, що викликають девіантну поведінку, раннє виявлення нервово-психічних порушень, лікування нервово-психічних розладів, що супроводжуються порушеннями поведінки, а також попередження рецидивів у осіб з уже сформованою девіантною поведінкою [7, с. 160]. Водночас ще одним видом профілактики девіантної поведінки є педагогічна профілактика. Педагогічна профілактика – це система попереджувальних заходів, пов'язаних з усуненням зовнішніх причин, чинників та умов, що викликають ті чи інші недоліки (відхилення) у розвитку особистості. Соціально-педагогічна профілактика – це система заходів соціального виховання, спрямованих на створення оптимальної соціальної ситуації розвитку дітей і підлітків, що сприяють прояву різних видів його активності [3]. Цей вид профілактики передбачає зміну різних зовнішніх і внутрішніх факторів та умов соціального виховання або перебудову їх взаємодії, формування позитивного виховного впливу мікросоціуму дитини або підлітка (батьків, вчителів, однолітків), а також сприяння зміні ставлення особистості до соціуму. Така різноманітність видів запобігання девіантної поведінки дозволяє проводити профілактичну роботу з урахуванням індивідуальних особливостей дитини, її поведінки і середовища, в якому вона перебуває.

Список використаних джерел:

1. Балакірева О. М. Стан та чинники здоров'я українських підлітків : монографія / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, О. Р. Артюх та ін.; наук. ред.

- О. М. Балакірева. К.: ЮНІСЕФ, Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. К.: «К.І.С.», 2011. 172 с.
2. Безрукова В.С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога). [Електронний ресурс] / В. С. Безрукова. 2000. Режим доступу до ресурсу: <http://didacts.ru/dictionary/1010/word/demoralizacija>
3. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ. К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. 240 с.
4. Лещук. Н. О. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді: навч. посіб. / Н. О. Лещук, Ж. В. Савич, О. А. Голоцван, Я. М. Сивохоп. К., 2014. 136 с.
5. Шиделко А. В. Соціальна профілактика статевої деморалізації неповнолітніх дівчат в Україні та в Польщі: монографія. К.: КНТ, 2015. 208 с.
6. Дубровина И. В. Школьная психологическая служба : Вопросы теории и практики. М. : Педагогика, 1991. 230 с.
7. Кондрашенко В. Т. Девиантное поведение у подростков: социально-психологические и психиатрические аспекты. Мн: Беларусь, 1988. 206 с.

*Дзівінська Ю.Б.
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка,
м. Дрогобич*

КРИТЕРІЇ, РІВНІ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ УЯВЛЕНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПРО ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ

За сприяння Відділу у справах дітей, молоді та туризму Дрогобицької міської ради нами було опитано 76 учнів загальноосвітніх шкіл м. Дрогобич. Ми провели опитування серед учасників за допомогою анкет, на основі результатів яких можна визначити критерії, показники та рівні сформованості уявлень старшокласників про здоровий спосіб життя.

На основне питання «Чи дотримуєтеся Ви здорового способу життя?» 34% респондентів відповіли «Так», 41% - «Інколи», 25% обрали відповідь «Ні». Такий результат свідчить про недостатній рівень дотримання здорового способу життя серед школярів. Невтішними виявилися результати опитування старшокласників щодо частоти відвідування спортивних секцій, гуртків як в умовах школи, так і поза нею. Негативним є те, що переважна більшість старшокласників (88%) вказали на відсутність можливостей задовольнити свої дозвіллєві інтереси через неможливість відвідування спортивних залів, секцій, тренуватись з різних видів спорту. Причина – комерціалізація позашкільної діяльності, вибірковість контингенту учнів для таких занять. Це дає підстави вважати, що старшокласники не мають можливості належним чином дбати про своє здоров'я, підтримувати його та розвиватися.

Також насторожують відповіді старшокласників щодо ставлення до алкоголю та наркотиків і до людей, які вживають психоактивні речовини. За результатами проведеного нами анкетування, 43% учнівської аудиторії вказали на те, що вони знайомі з людьми, які вживають наркотики та 74% - засвідчили знайомство з алкоголезалежними. На запитання щодо причин збільшення кількості молодих людей, котрі вживають наркотики та алкоголь, переважна більшість опитаних вказала, що мотивом для вживання алкоголю слугує реклама алкогольних напоїв, відсутність можливості «класно» провести свій час, цікавість, бажання бути «крутим», проблеми в особистому житті, нерозуміння наслідків своїх дій. Наслідками вживання алкоголю, на думку старшокласників, можуть бути: смерть, інвалідність, протиправна поведінка. 31% респондентів зазначили, що не знають визначення соціальної реклами та її роль у пропаганді здорового способу життя, що є, на нашу думку, дуже негативним показником.

Однак, на запитання: «Чи хотіли б Ви дізнатися про це більше і прийняти участь у тренінгу щодо підвищення рівня обізнаності наслідків вживання алкоголю, наркотиків та тютюну у контексті здорового способу життя?» 86 % опитаних дали ствердну відповідь, що, безумовно, свідчить про актуальність піднятої проблеми.

Респонденти вказували на необхідність посилення законодавчих дій держави щодо відповідальності за розповсюдження і зберігання наркотичних речовин, продажу алкоголю неповнолітнім.

Результати аналізу досліджень з окресленої проблеми, проведене опитування учнів та фахівців соціальної сфери дозволили нам виокремити такі критерії, рівні та показники уявлень старшокласників про здоровий спосіб життя:

Емоційно-вольовий критерій. Показники: наявність інтересів, активна комунікація з іншими людьми; наявність ціннісних орієнтирів життєвого шляху; усвідомлення реальних досягнень, віра у власні можливості; вміння робити власний вибір і встановлювати особистісні цілі; вміння протистояти негативному впливу; сформованість навчальної мотивації, бажання вчитися, займатися спортом, дбати про своє здоров'я.

Когнітивний критерій. Показники: знання про здоров'я та здоровий спосіб життя; обізнаність щодо негативних наслідків нездорового способу життя; знання основних аспектів здорового способу життя.

Практичний критерій. Показники: заняття одним або більше видами спортивної діяльності; дотримання режиму дня; активна участь у позанавчальних та позашкільних навчальних закладах; регулярні відвідування шкільних профілактичних заходах та участь в них.

Розроблені критерії та показники сформованості уявлень старшокласників про здоровий спосіб життя, проведене емпіричне дослідження дозволили нам виокремити такі рівні:

Високий рівень: наявність стійких інтересів, активна комунікація з іншими людьми; наявність ціннісних орієнтирів життєвого шляху; усвідомлення реальних досягнень, віра у власні можливості; вміння робити власний вибір і

встановлювати особистісні цілі; вміння протистояти негативному впливу; сформованість навчальної мотивації, бажання вчитися, займатися спортом, дбати про своє здоров'я; знання про здоров'я та здоровий спосіб життя; обізнаність щодо негативних наслідків нездорового способу життя; знання основних аспектів здорового способу життя. заняття одним або більше видами спортивної діяльності; дотримання режиму дня; активна участь у позанавчальних та позашкільних навчальних закладах; регулярні відвідування шкільних профілактичних заходах та участь в них.

Середній рівень: епізодичний прояв інтересів; несформованість ціннісних орієнтирів життєвого шляху; бажання вчитися, займатися спортом, дбати про своє здоров'я не знаходить практичної реалізації; фрагментарні знання про здоров'я та здоровий спосіб життя, негативні наслідки нездорового способу життя; епізодичне дотримання режиму дня; нерегулярна участь у позанавчальних та позашкільних навчальних закладах.

Низький рівень: не сформовані навички здорового способу життя; відсутність інтересів хоббі; нездатність адекватно оцінювати наслідки нездорового способу життя; не стійкі ціннісні орієнтири; відсутність вміння співвідносити особисті бажання зі своїми можливостями; низькі показники здоров'я, участь в негативних неформальних об'єднаннях, відсутність бажання дотримуватися здорового способу життя.

Жидченко Т.В.

*Київський університет імені Бориса Грінченка,
Інститут людини,
м. Київ*

РОЛЬ СКАУТСЬКОГО РУХУ У СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Соціальне становлення людини відбувається протягом усього життя в різних соціальних групах. Сім'я, дитячий садок, шкільний клас, студентська група, однолітки – все це соціальні групи, що становлять найближче оточення особистості і виступають в якості носіїв різних традицій і цінностей. Такі соціальні групи становлять систему зовнішньої регуляції поведінки індивіда та є інститутами соціалізації. У найширшому розумінні поняття соціалізації трактується як процес і результат соціального розвитку людини. І.С. Кон вважав, що соціалізація являє собою сукупність всіх соціальних і психологічних процесів, за допомогою яких індивід засвоює систему знань, норм і цінностей, що дозволяють йому функціонувати в якості повноправного члена суспільства. Сутність процесу соціалізації полягає в тому, що людина поступово засвоює соціальний досвід і використовує його для адаптації до соціуму. Таке засвоєння відбувається як, так стихійно і цілеспрямовано. Цілеспрямованість визначається зусиллями родини, школи, різних громадських організацій. Стихійність - різноманітними аспектами життя, свідком яких є людина.

Скаутинг є добровільним, неполітичним виховним рухом для дітей та молоді. Добровільний характер скаутського руху підкреслює той факт, що члени скаутських організацій вступають у них з власної волі та приймають фундаментальні принципи скаутського руху.

Скаути належить до останнього типу виховання, тому що він має місце поза рамками формальної системи, є організованим інститутом, що має виховну мету і звернений до певної виховної групи.

Скаутська методика виховання є, перш за все, методом навчання через справи, сумісну діяльність дорослих досвідчених викладачів і молоді. В основі скаутського методу лежить педагогіка співпраці, за допомогою якої реалізовується принцип «рівний рівному». Відносини між наставником і скаутом будуються на партнерських засадах, коли скаут на рівних правах з наставником долучається до підготовки та реалізації визначених справ, запланованих заходів, проектів тощо. Співпраця сторін виражається в узгодженій роботі, де кожен розуміє, що він робить частину загальної корисної справи.

Використання рольових та ділових ігор сприяє розвитку умінь скаутів займати певну позицію, засвоювати і виконувати відповідні ролі й функції, рефлексувати ситуацію з різних сторін. Це підсилює процес формування досвіду особистої самоорганізації молоді людини та дозволяє успішно застосовувати засвоєні ролі й навички у дорослому житті. Робота у команді сприяє усвідомленню себе і своїх здібностей у середовищі однолітків і дорослих, можливості розподілу відповідальності, прояву обіцянок, їх виконанню у команді та на благо команди. Так, формується досвід взаємодії у групі, який успішно застосовується у новому комунікативному середовищі, до якого долучаються молоді люди. Дотримання правил та обов'язків, визначених у команді, переростає у дотримання законів у суспільстві, сприяє формуванню громадянської відповідальності, навичок організатора, майбутнього керівника.

Молода людина має відчувати свою необхідність допомагати громаді, природі, своєму місту, оточуючим людям і робити щось конкретне своїми руками. Скаутський метод налаштовує учасників на активну життєву позицію, виховує самодисципліну, вимогливість до себе, вчить лідерству, спонукає до плідної співпраці з іншими, виховує громадянські якості.

Список використаних джерел:

1. Сутнісні характеристики скаутингу. Всесвітня Організація Скаутського Руху. ВМГО «Національна Організація Скаутів України» / Пер. з рос. М. Петрова. Київ, 2012. 36 с.
2. Основи скаутінгу. Краєзнавчі та патріотичні аспекти: Метод рекомендації з проведення занять/ Автори укладачі С. Е. Бородін і О.С Ніколаєв. Запоріжжя: КЗ «ЗОЦТКУМ» ЗОР, 2010. 48 с.
3. Бондарь Л.А. Всемирная Организация Скаутского Движения. Что есть скаутинг. Книга для скаутского лидера. Женева, Швейцария, 1992. 110 с.

4. Сапіна С.В. Розвиток особистісного потенціалу підлітків у скаутських громадських об'єднаннях: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Київ, 2018. 20 с.

Жупаненко І.О.

*Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя*

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ВЗАЄМИН МІЖ ПАРТНЕРАМИ У БАЛЬНИХ ТАНЦЯХ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Актуальність проблеми. Підлітковий вік особистості є важливим, коли провідною діяльністю виступає інтимно-особистісне спілкування з однолітками. Взаємини підлітка з ровесниками перебувають у центрі його особистого життя, визначаючи тим самим поведінку і діяльність. Входження підлітків у різні групи, колективи, дає можливість самоствердження, досягнення визнання та успіху серед однолітків. Залучення підлітків у корисну позашкільну діяльність, якою є бальні танці, сприятиме всебічному розвитку особистості та профілактиці девіантної поведінки. Проте часто у підлітковому бальному середовищі виникають конфлікти, що негативно позначаються на взаєминах, на танцях та самопочутті підлітків. Основним кроком вирішення проблеми є формування у них комунікативних вмінь.

Проблемами культури взаємин на різних етапах її розвитку займалися різні науковці: Г. Васянович, Г. Дегтярьова, М. Євтух, В. Кушнірюк, Н. Мирончук, Т. Черкашина та ін.

Мета дослідження – визначити зміст, форми та методи формування культури взаємин між партнерами у бальних танцях у підлітковому віці.

Ключовим поняттям, яке ми досліджували було поняття «культура взаємин». Найбільш актуальними до теми нашого дослідження ми вважаємо визначення вченого Н. Мирончука, який розглядає культуру міжособистісних взаємин як здатність індивіда адаптуватися до вимог соціуму, встановлювати продуктивні взаємини з іншими, виявляти творчість, оригінальність, пластичність у ситуаціях взаємодії й забезпечує емоційно-позитивні взаємини між людьми, сприяє їх взаєморозумінню, співпраці, є засобом саморозвитку особистості, ствердження її самоцінності. Культура міжособистісних взаємин, на думку вченого, включає певний комплекс загальнокультурних знань, ідей, ціннісних уявлень, умінь і навичок, здатність до прогнозування ситуацій, самоконтроль, саморегуляцію поведінки, дотримання етикетних форм поведінки, культури спілкування, культури мовлення і поведінки.

Вчені О. Скрипченко, Л. Долинська виділили таку структуру культури взаємин: когнітивний компонент (включає в себе знання про норми моралі, спілкування, загальнолюдські цінності, етика взаємин між людьми); емоційно-мотиваційний (почуття, емоції, потреби, мотиви); діяльнісний (дії, вчинки, самокерування власною поведінкою).

Важливим аспектом формування культури взаємин є вікові особливості підлітків. Так, у підлітковому віці спостерігається пріоритет дитячої спільноти над дорослою. Спілкування з однолітками є провідним видом діяльності в цьому віці, у процесі якого засвоюються норми моралі, соціальної поведінки, у ньому створюються стосунки рівності всіх і поваги одне до одного.

Основою становлення гармонійної взаємодії партнерів танцювальної пари підліткового віку є розвинені первинні фізичні та музично-ритмічні здібності, сформованість мотивації, толерантності та вольових якостей, а також творчі здібності, що забезпечуються емоційно-чуттєвим сприйняттям, багатою уявою, логічним та образним мисленням. На їх основі в майбутньому можуть бути розвинуті музичність, пластичність, дуетність та креативність.

Ми згодні з дослідником М. Мирончуком, що формування культури міжособистісних взаємин підлітків представляє собою системну діяльність учителів, батьків, школярів щодо створення у позаурочний час оптимальних умов для задоволення потреби школярів у самореалізації, самоствердженні у взаєминах із іншими, розвитку позитивної самооцінки й оцінки інших, включення їх у активну пізнавальну діяльність із оволодіння знаннями про сутність, способи прояву культури взаємин, вироблення відповідних поглядів, переконань, почуттів, формування умінь, навичок, звичок поведінки, розвиток вольових зусиль щодо дотримання культури взаємин партнерів – підлітків у бальних танцях.

З урахуванням цього, нами було визначено зміст формування культури взаємин між партнерами у бальних танцях, що передбачав такі напрями: 1. Засвоєння знань партнерами про культуру взаємин у парі. 2. Формування у танцюристів прийомів ефективного емоційного та особистісно-орієнтованого спілкування та розвиток рефлексійних здібностей дітей. 3. Розвиток практичних умінь і навичок культури міжособистісних взаємин.

Серед форм формування культури взаємин між партнерами у бальних танцях ми виділили лекції-діалоги, розповіді-діалоги, семінари, День добрих справ, міжпартнерська скринька, народні світлиці, аукціони педагогічних ідей тощо. Також були використані інтерактивні методи роботи: педагогічний десант; рольова гра; метод кейсів, дискусії.

Отже, формування культури взаємин між партнерами у бальних танцях є складним процесом, який включає в себе урахування особливостей підліткового віку, ефективності та доцільності підібраних змісту, форм та методів.

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНOSTІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНЬОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОГО РЕАБІЛІТАЦІЙНО-СОЦІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ «БЕЗ БАР'ЄРІВ»

Відповідно до Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини до 2021 року» передбачається забезпечення дітей та молоді з інвалідністю якісними соціально-педагогічними та психологічними послугами навчальних закладів, у тому числі вищих, що сприятиме створенню умов для реалізації їхнього особистісного потенціалу. Таким чином, набуває актуальності соціально-педагогічна підтримка молоді з інвалідністю в процесі навчання в умовах закладу вищої освіти.

В останні роки дослідники і практики серйозну увагу приділяють проблемі обдарованої особистості, адже це шлях постійної творчості, долаання стереотипів і вироблення нових, нестандартних, часто несподіваних ідей, оригінальних підходів і шляхів до їх втілення.

Така важлива якість як обдарованість потребує виявлення та підтримки і у людей з інвалідністю, що може стати вдалим поштовхом для їх подальшого життя. Це дасть змогу соціалізуватися та реалізувати себе в певній діяльності.

Прийняття відповідних документів ООН та ЮНЕСКО відіграло ключову роль у реформуванні системи спеціальної освіти та її перетворення в систему інтегрованого навчання з подальшим переходом до інклюзії.

Проблеми здібностей та обдарованості досліджували у своїх працях В. Ананьєв, А. Брушлінський, Г. Балл, П. Гальперін, В. Дружинін, Г. Костюк, І. Кульчицька, Н. Лейтес, О. Матюшкін, К. Платонов, Дж. Рензуллі, С. Рубінштейн, Б. Теплов, М. Холодна, В. Шадріков та ін.

Проблема здобуття освіти осіб з інвалідністю привертала увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних учених: О. Акімової, В. Андрущенко, Е. Андрєєвої, В. Бондаря, Т. Ілляшенко, Н. Сабат, М. Ярмаченка, Є. Ярської-Смирнової та ін.

Обдарованість у загальному вигляді можна визначити як індивідуальний пізнавальний, мотиваційний, організаторський і міжособистісний потенціал, який дозволяє людині до досить високого рівня розвивати свої здібності у відповідних видах соціальної активності, домагатися високих результатів у різних видах діяльності, спілкування та взаємодії з людьми.

Однією з умов ефективної соціальної адаптації студентів з інвалідністю має стати інклюзивне навчання. Адже європейська практика свідчить, що більшість із них можуть навчатися в закладах вищої освіти за інклюзивною моделлю, яка передбачає надання високоякісних освітніх послуг людям з інвалідністю за умови належної підготовки викладачів і підтримки сімей.

Організація навчання студентів з інвалідністю вимагає соціально-педагогічної підтримки, створення необхідної матеріально-технічної бази, науково-методичного забезпечення навчального процесу, обладнання технічними засобами навчання. Навчально-виховний процес у ЗВО варто проводити з урахуванням методик та механізмів, найбільш адаптованих для навчання студентів з різними нозологіями.

Так, на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, на факультеті соціальної та психологічної освіти, було створено науково-практичний Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів».

Для вирішення проблемного поля та реалізації поставлених завдань скоординовано діяльність відповідних секторів: науково-дослідний, міжнародної діяльності, навчально-виховний, психокорекційної діяльності, культурно-дозвіллевий та волонтерської діяльності.

Робота Центру заключається не тільки в інтеграції та соціалізації студентів з інвалідністю, а й у виявленні серед них обдарованих особистостей.

Для цього в рамках роботи Центру проводяться щотижневі зустрічі, на яких студентам з інвалідністю допомагають розвинути свою обдарованість та віднайти власний ресурс для відновлення сил. Також започатковано фестиваль творчості «Рівні між собою ми, будемо разом Я і Ти». Метою фестивалю є утвердити в суспільстві думку, що кожен із нас талановитий і особливий по-своєму, всі ми рівні у своєму праві на життя. Крім цього щотижня проводяться різноманітні виставки, конкурси, акції, творчі заходи, де обдаровані студенти з інвалідністю можуть повністю розкрити себе як особистість.

Отже, соціально-педагогічна діяльність з обдарованою особистістю має базуватися на впровадженні таких методичних прийомів, як заохочення до спільної діяльності; створення свого власного проекту; атмосфери розкритості, поблажливості, схвалення результатів діяльності в певній галузі, для стимулювання бажання випробувати себе в іншій галузі; стимулювання до самостійної роботи; надання свободи вибору.

Список використаних джерел

1. Загальнодержавна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини до 2021 року» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF>
2. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016-2020 рр. [Електронний ресурс].
3. Про становище інвалідів в Україні. Національна доповідь / Мінпраці України, Держ. установа «Наук.-дослід. ін-т соц.-труд. Відносин». К., 2013. 198 с.

«КАРТКИ-ЖИТТЄВІ ІСТОРІЇ» У СОЦІАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСТВА У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗА УМОВ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Сьогодні в Україні гостро постає питання навчання та виховання дітей з інвалідністю разом із дітьми з нормативним розвитком. Освіта та соціально-виховний вплив на особистість є інструментами вирішення однієї з основних проблем у суспільній та державній політиці щодо сприяння соціальному розвитку дітей з інвалідністю, їхній соціальній реабілітації, адаптації та інтеграції у суспільство на засадах рівності і недискримінації. Особливо актуальна ця проблема у роботі соціальних педагогів в руслі інтеграції таких дітей до соціального середовища шляхом розвитку їх соціальності у процесі соціального виховання у закладах освіти за умов інклюзивного навчання.

У науковій літературі проблема інклюзивної освіти та освітньої реабілітації осіб з інвалідністю розробляється у працях вітчизняних вчених О. Акімової, М. Васильєвої, Л. Вінжегі, О. Волошиної, А. Колупасової, Н. Найди, Т. Сак, Н. Софій, А. Шевцова та ін. За останні роки помітно зріс інтерес дослідників до вивчення проблеми соціально-педагогічної роботи з дітьми з інвалідністю, зокрема й в умовах інклюзивної освіти. Цьому питанню присвятили свої праці такі вітчизняні науковиці та науковці, як М. Андреева, Ю. Богинська, І. Зверєва, О. Поліщук, В. Тесленко, М. Чайковський, та інші. Аналізуючи праці вчених та вітчизняний освітній досвід, відзначимо, що сьогодні у закладах середньої освіти надається усе більше уваги питанню пошуку дієвих інноваційних засобів соціально-педагогічної роботи з учнями, нових методик, здатних забезпечити набуття соціального досвіду та спроможності до самореалізації у суспільстві усіма дітьми, незалежно від стану здоров'я.

З урахуванням великої теоретичної і практичної значущості проблеми та її недостатньої вивченості у соціально-педагогічній науці, було обрано тему дослідження *«Картки-життєві історії» у соціальному вихованні учнівства у закладах середньої освіти за умов інклюзивного навчання».*

Зважаючи на безперечну значущість інтеграційних та інклюзивних процесів для забезпечення результативного соціально-виховного впливу на дітей з інвалідністю для залучення їх до інклюзивного освітнього простору, підкреслимо необхідність розробки інноваційної соціально-педагогічної методики «Картки-життєві історії», в зміст яких покладено візуалізовані алгоритми соціальної поведінки з метою розвитку у дітей соціальних навичок, зокрема щодо догляду за собою, розпорядку дня, правил дисципліни у школі; розвитку соціальних навичок, навчання розумінню того, як інші люди реагують

в тих чи інших ситуаціях. Це специфічна методика для організації індивідуальної соціально-виховної роботи дітей з інвалідністю, а також їх спільної роботи з дітьми із нормативним розвитком. Подібні методики на основі різних видів мистецтва стають дедалі популярнішими в нашій країні в роботі соціальних педагогів та психологів.

«Картки-життєві історії» є достатньо дієвим інструментом соціального виховання дітей в умовах розбудови інклюзивного суспільства. Спираючись на розробки авторів (С. Гордієнко, В. Григоренко, Н. Тарасенко, О. Рассказова, можемо стверджувати, що такі картки – особливі авторські візуалізовані рукотворні алгоритми, в зміст яких покладено близькі дитині персоніфіковані історії із життя, з якими її необхідно ознайомити для розвитку необхідних саме їй соціальних знань, умінь та навичок. «Картки-життєві історії» є універсальним засобом соціального навчання. На них зображені діти у різних соціальних ситуаціях, відображена певна поведінка та послідовність дій дитини, зображення є достатньо яскравим за змістом і привабливим для наслідування.

Власне «Картки – життєві історії» – тематичні картки, що мають яскраві зображення, привабливі для наслідування, до змісту яких покладено історії з реального досвіду дитини. Крім того, ця методика може бути використана не тільки для навчання дитини тому, як вести себе в соціальних ситуаціях, їх можна використовувати для засвоєння нового розпорядку дня, пояснення послідовності нових занять, засвоєння дитиною соціальних реакцій на різні внутрішні почуття, такі як злість, роздратування, страх. Використання карток допоможе дитині подолати сором'язливість, навчитися встановлювати нові соціальні контакти тощо.

Зазначимо, що «Картки – життєві історії» розробляються і поєднуються в соціальні історії індивідуально для конкретної дитини та можуть включати речі, які дитина цінує, або якими вона цікавиться.

Якщо дитина вміє читати, батьки або спеціалісти читають історію двічі, а потім дитина може читати історію регулярно один раз в день самостійно. Якщо дитина не вміє читати, то батьки чи фахівці можуть записати читання історії на відео або аудіо, одночасно підказуючи дитині, що пора перегорнути сторінку. Коли у дитини розвивається навик, описаний в соціальній історії, можна поступово зменшувати її застосування, до кількох разів на тиждень.

У залежності від змісту соціальні історії можна використовувати для різних цілей. Їх можна використовувати для освоєння нового розпорядку дня, незвичних занять і того, як реагувати на різні почуття, такі як злість, роздратування, страх, що виникають у дитини під час взаємодії з оточуючими, також використовуються такі книги й з дидактичною метою під час навчання дітей з особливостями розвитку у молодшій школі.

Отже, можемо зробити висновок, що методика «Картки - життєві історії», до змісту яких покладено історії з реального досвіду дитини за умови грамотного використання, здатна забезпечити закріплення та розвиток у молодших школярів широкого кола соціальних знань та вмінь, корекції

поведінки або навичок соціально схвалюваної поведінки у дитячому колективі; може бути використана для засвоєння дитиною соціальних реакцій на різні внутрішні почуття; допоможе дитині подолати сром'язливість, проблеми розвитку мовлення, навчитися встановлювати нові соціальні контакти тощо.

Список використаних джерел:

1. Валентик Н. Інклюзивна освіта: за і проти. *Директор школи*. 2010. № 14-15. С. 45-58.
2. Кэрол Грей Социальные Истории. Инновационная методика для развития социальной компетентности у детей с аутизмом. М.: Рама Паблишинг, 2018. 432 с.
3. Рассказова О.І. Можливості використання методики «Картки-життєві історії» в розвитку соціальності дошкільників та молодших школярів з особливими освітніми потребами / О. І. Рассказова, Н. В. Тарасенко, С. М. Гордієнко // *Особлива дитина*. 2016. № 11 (23). С. 27-30.
4. Софій Н.З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник / кол. авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін.; за заг.ред. Л. І. Даниленко. К.: 2007. 128 с., с.12.

Какацій В.В.

*ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Складна соціально-політична, економічна ситуація, що відбувається на сході України, так чи інакше позначається на життєдіяльності всього населення країни, значний прошарок соціально вразливих категорій потребує постійної уваги та підтримки з боку держави, фахівців соціальних служб та установ. Особливої уваги потребують діти, адже саме вони найбільш боляче переживають кризові ситуації [1].

Масова вимушена міграція – серйозний обмежувальний фактор для розвитку та соціалізації дітей внутрішньо переміщених осіб, який підлягає врахуванню у сучасній ситуації. Вона підсилює гостроту й актуальність прийняття оптимальних рішень у сфері соціальної політики, соціально-педагогічної та соціальної роботи, вибору ефективних соціально-педагогічних технологій у роботі з такими дітьми.

У науковій літературі проблеми адаптації внутрішньо переміщених осіб розглядали О. Міхеєва, В. Серєда та ін.; основні причини, стратегії роботи з внутрішньо переміщеними особами визначили Т. Доронюк, А. Солодько та ін.; сутність та зміст соціальної адаптації знайшли відображення у роботах Ф. Березина, Н. Милославова, А. Налчаджян та ін.; соціально-педагогічні

аспекти даного напрямку вивчали М. Каган, А. Капська, О. Склярів та ін.; соціально-педагогічну діяльність як створення відповідних умов або надання допомоги з метою вирішення певної проблеми досліджували О. Безпалько, О. Дронова, О. Палій та ін.

Необхідність адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб та недостатній рівень науково-методичного забезпечення змісту цього процесу; формування навичок соціалізації дітей внутрішньо переміщених осіб і брак відповідних форм та методів соціально-педагогічної роботи у даному напрямі – усе це зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов соціально-педагогічної діяльності з адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб.

Під базовим поняттям дослідження – соціально-педагогічна діяльність з адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб ми будемо розуміти систему заходів суб'єктів соціально-педагогічної роботи, спрямовану на надання допомоги дітям внутрішньо переміщених осіб у процесі їх соціалізації, орієнтованої на визначення інтересів і потреб, створення умов для успішної адаптації до нових умов соціального середовища, подолання стресу, поліпшення соціально-психологічного стану.

Розроблено педагогічні умови соціально-педагогічної діяльності з адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб: – усвідомлення педагогічним колективом важливості проблеми адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб у новому соціальному середовищі та забезпечення його суб'єктної позиції на основі оптимістичної гіпотези: віра у можливість духовного і фізичного удосконалення учня, підтримка його просоціальних прагнень; – оптимальне поєднання традиційних та інтерактивних методів роботи з дітьми внутрішньо переміщених осіб у процесі формування знань щодо гуманної поведінки в соціумі, вироблення вмінь та навичок толерантного, доброзичливого спілкування для підвищення згуртованості в колективі закладу загальної середньої освіти.

На першому етапі був здійснений аналіз педагогічної, психологічної, соціально-педагогічної літератури з використанням багаторівневих *методів*: аналіз, синтез, індукція й дедукція, абстрагування, прогнозування, аналогія, суб'єкт-суб'єктний та суб'єкт-об'єктний.

Другий етап, був присвячений розробці методики дослідження, критеріїв ефективності дослідницько-експериментальної роботи (когнітивний та емоційно-поведінковий). На цьому етапі було здійснено діагностику виявлення рівня теоретичних знань та практичних умінь організації соціально-педагогічної діяльності з адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб в новому соціальному середовищі; рівня сформованості навичок толерантного спілкування та вирішення конфліктів у дітей, рівня знань дітей щодо спілкування в шкільному колективі, а також розроблена програма соціально-педагогічної діяльності з адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб, яка

складається з 2-х блоків: *програма для педагогічного колективу закладу загальної середньої освіти та програма для дітей.*

Експериментальне впровадження комплексу умов відбувалося в межах Комплексної програми соціально-педагогічної діяльності з адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб «*Давайте жити дружно!*». Кількісний і якісний аналіз дослідження показав: підвищення рівня знань педагогічного колективу стосовно роботи з дітьми внутрішньо переміщених осіб на 56,65%; підвищення рівня знань дітей щодо ефективного спілкування з однолітками (82%), підвищення рівня сформованості навичок, щодо вирішення конфліктів у шкільному колективі (67%), підвищення рівня толерантного спілкування (86%).

Ефективність обґрунтованих та реалізованих педагогічних умов було перевірено на підставі розроблених критеріїв (когнітивний, мотиваційно-поведінковий), у результаті чого було підтверджено гіпотезу про те, що ефективність соціально-педагогічної діяльності з адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб може бути досягнута, якщо в її основу буде покладено комплекс педагогічних умов, наведених у роботі.

Список використаних джерел:

1. Мазин А. Теоретические аспекты миграции населения. *Народонаселение*. 2001. №1. С. 132–146.
2. Тверезовська Н., Філіппова Л. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови». URL: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/19146-sutnist-ta-zmist-ponyattya-pedagogichni-umovi.html> (дата звернення: 15.06.2018).
3. Исаев Д. Н. Предупреждение реакций дезадаптации (кризисных состояний). *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. № 3. С. 56–61.
4. Діти війни: дослідження проблем дитинства в Україні за умов військової агресії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uire.org.ua/doslidzhennya/1738/>
5. Правила безпеки та можливості отримання допомоги у період конфлікту в Україні : метод. реком. К.: Агентство «Україна», 2014. 48 с.

Константинова М.І.

*Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
м. Ізмаїл*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ У ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Загальновизнано науковцями (А. Богуш, З. Борисова, О. Ковшар, О. Савченко та ін.), що дошкільна освіта є важливим і, водночас, специфічним ланцюжком системи освіти. Натомість фахівці з дошкільної освіти стверджують про «парадокси в сфері сучасного дитинства», що обумовлюють загострення проблем соціального виховання в різних умовах життєдіяльності дошкільника (дошкільний навчальний заклад, сім'я, колектив однолітків,

різновікова дитяча група та ін.); зберігає свою актуальність і вибір оптимальних соціально-педагогічних технологій, спрямованих на позитивну соціалізацію дітей дошкільного віку.

Аналіз наукового фонду, що нині вже склався з проблематики соціалізації, дозволяє виокремити найбільш суттєві ресурси, задіяність яких, насамперед, фахівцями соціальної сфери, сприятиме успішному «входженню» в соціум особистості в будь-якому віці. Йдеться про конструктивні соціально-педагогічні та інтернет-технології, про успішне супервізерство у практико-орієнтовній діяльності фахівців-соціологів, про результативний соціально-психологічний супровід інститутів соціалізації.

Процес позитивної соціалізації дошкільнят у різних вікових групах має свою специфіку. Натомість загально визначальною є виключна вага і наскрізна роль саме різновидів і ресурсів образотворчої діяльності.

У процесі вивчення фундаментальних соціально-педагогічних джерел встановлено, що дошкільне дитинство – важливий і специфічний етап соціалізації особистості (А. Богуш, Н. Лактіонова, С. Харченко та ін.).

Науковець О. Орехова [4, с. 16], стверджує: «у дошкільному віці, особливо у другій його половині, проявляється здатність до емпатії. Практика доводить, що дітям властива гуманістична (емпатійні переживання, в яких вони емоційно відгукуються на неблагополуччя чи благополуччя іншого у формі радості за іншого, співчуття, співстраждання, жалю), так і егоцентрична (переживання страждання, страху, радості у відповідь на сум іншого, а також – суму у відповідь на радість іншого) емпатії».

Теоритичні джерела, проаналізовані нами, переконливо засвідчують, по-перше, про те, що саме образотворче мистецтво є значним, але недостатньо використаним ресурсом позитивної соціалізації дитини дошкільного віку, по-друге, засвідчують, що специфічність соціально педагогічних проблем сучасних дошкільнят здебільшого пов'язані, з одного боку, з відсутністю здатності дитини до саморегуляції поведінки, а, з іншого, чисельними і специфічними за змістом бар'єрами у спілкуванні дітей дошкільного віку.

Проаналізувавши сучасну наукову літературу, ми дійшли до висновку, що арт-терапія виступає як інноваційна освітня технологія «лікування» через профілактичну, корекцію впливів на соціальну сферу особистості дитини засобами ОТМ (малюнок, графіка, живопис, скульптура тощо).

Доведенно, що самоцінність арт-терапії полягає доцільно розглядати у яких аспектах. По-перше, окрім профілактики, корекційного впливу, вона здатна вплинути на зміцнення психічного здоров'я дитини; по-друге – забезпечує соціально-педагогічні умови для розкриття внутрішнього потенціалу дитини; по-третє, сприяє збагаченню соціокультурного досвіду через залучення дитини до таких видів творчої діяльності як гра, театр, музика, танець та ін.

Якщо фахівцями-соціологами успішно створюється арт-терапевтичне середовище у ДНЗ, то конструктивніше відбуваються у дітей старшого дошкільного віку процеси самопізнання, самозростання, самосприйняття,

У дослідженні взято за основу трактування арт-терапії як «лікування» візуальними видами мистецтва (живопис, графіка скульптура, дизайн) тобто у розумінні мистецтва, де відбувається «злиття» пізнавальної, орієнтаційної, комунікативної та творчої видів діяльності дитини та засіб її самопізнання, саморозвитку, самовираження, само терапії.

У результаті визначення рівнів позитивної соціалізації дітей у дослідницько-педагогічного експерименті з'ясовано, що приблизно кожний другий виявляє низький рівень позитивної соціалізації. На підсумковому етапі запровадженої експериментальної технології встановлено суттєву позитивну динаміку досліджуваного явища: отримані дані засвідчили, що в екстремальних групах простежується позитивна соціалізація що передбачає на середньому рівні становлення відповідно 43 % (а було 7% у старших дошкільників ДНЗ «Ромашка»). Це є свідченням конструктивності запровадженого експериментального підходу.

Список використаних джерел:

1. Гагаріна Н. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (діагностичний аспект): навч. – мет. пос. Кіровоград, 2014. 68 с.
2. Давидов В.В. Генезис і розвиток особистості в дитячому віці. *Питання психології*. 1992. № 1–2. С.22 – 33.
3. Кисельова М. В. Арт-терапія в роботі з дітьми. Керівництво для дитячих психологів, педагогів, лікарів і фахівців., Що працюють з дітьми. СПб.:Мова, 2007. 160 с.
4. Орехова О.А. Кольорова діагностика емоцій дитини. Спб: Речь. 2002. 216 с.
5. Росік Т. Використання технік арт-терапії в соціальній роботі. *Соціальний працівник*. 2007. №16. С. 10-31.
6. Сорока О.В. Особливості соціалізації молодших школярів засобами арт-терапії . *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту*. Серія 2 Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2011. №20. С. 138 – 140.
7. Ферс Г.М. Таємничий світ малюнка. Лікування мистецтвом. Спб: Европейський, 2000. 312 с.

Кривонос М.О.

*ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Успішна людина – це самореалізована особистість або та, яка самореалізується, має мету в житті у довгостроковій чи короткостроковій перспективі. Це те, що змушує її кожного ранку вставати й лягати спати в очікуванні нового дня. Знайти, створити справу власного життя, як говорив

Г. Сковорода, це найсолодша в світі річ. Роби те, до чого народжений. Ніхто не пожне міцної слави від будь-якого покликання, якщо працю за цим покликанням не вважатиме за найсолодшу, більшу від самої слави втіху.

Шкільні роки промайнуть швидко, а що далі? Це питання актуальне для всіх поколінь. Молодіжні субкультури посміюються, порівнюючи життя з відео грою, наголошуючи на тому, що світ красивий, але рівень його складності занадто хардкордний. Та на відміну від неї, життя одне і повторної спроби прожити його якимось інакше не буде. Так рівень складності буде рости, але повернутись у минуле і щось змінити ми змоги не маємо. Проте ми маємо досвід як власного життя, так і життя тих, хто нас оточує й, навіть, тих, хто жив до нас, дякуючи Інтернету.

З осені 2018 року Концепцію Нової української школи було прийнято офіційно. Від цього часу діти, які пішли до школи у вересні 2018 року, будуть навчатись відповідно до положень цієї Концепції. Вже 2029 року прогнозують перший випускний 12-ий клас. Разом з тим, залишаються учні середньої та старшої школи, які, так би мовити, поза реформою. Ці діти скоріше стануть дорослими, чим ті, що у вересні 2018 року розпочинають свій шлях у школі. Отож, вони будуть мати весь перелік тих прав і обов'язків, які мають всі ті, хто досяг повноліття. Відповідно ці чоловіки і жінки раніше стануть людьми працездатного віку. Крім того, це майбутні батьки, діти яких знову таки підуть до школи. І саме діти є таким собі дзеркалом суспільних процесів.

Л. Сохань, Л. Несен й І. Єрмаков поняття «життєва компетентність» розуміють як «знання, вміння, життєвий досвід особистості, її життєтворчі здатності, необхідні для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального життєвого проекту; які передбачають свідоме і відповідальне ставлення до виконання особистістю її життєвих і соціальних ролей»; «необхідну психологічну умову повноти самореалізації особистості і досягнення нею вершин свого самоздійснення».

Отож, визначаємо критерії ефективності соціально-педагогічної роботи в сучасному ЗЗСО в контексті поставлених дослідницьких завдань. Перший критерій ми сформулювали як *когнітивно-операційний (самоусвідомлення)*, другий – *поведінковий (відповідальність)*, третій – *емоційно-вольовий (асертивність)*

До дослідно-експериментальної роботи було залучено учнів дев'ятих – одинадцятих класів Підгорівської ЗОШ І-ІІІ ст. та Бутівської ЗОШ І-ІІІ ст. Старобільського району Луганської області. Загальна вибіркова сукупність становить 101 особу. Вона складалася з низки окремих вибірок. Першу вибірку сукупність (52 ос.) складають учні дев'ятих – одинадцятих класів Підгорівської ЗОШ І-ІІІ ст., які не брали участі в дослідно-експериментальній роботі, але яких двічі (до початку й наприкінці дослідної роботи) було опитано за розробленою нами методикою. Ця сукупність складала контрольну групу. Друга вибірка сукупність становила 49 учня дев'ятих – одинадцятих класів Бутівської ЗОШ І-ІІІ ст., які брали участь у різноманітних видах і формах дослідно-педагогічної роботи.

Отож, прогнозуємо, що у *результаті* впровадження розробленої соціально-педагогічної технології формування та розвитку життєвих компетентностей здобувачів загальної середньої освіти у контексті Нової української школи *у школярів буде*: сформовано навички усвідомлення себе в кожному з трьох просторів життєдіяльності: у системі своєї діяльності, у системі спілкування й у системі власної особистості; започатковано розвиток відповідальності в юнаків і дівчат як вдосконалення їхньої діяльності, задоволення в ній основних особистісних потреб у самоствердженні, самовизначенні та самореалізації; відпрацьовано вміння здійснювати самостійний, усвідомлений вибір на основі всебічного аналізу й прийняття за нього відповідальності.

Аналіз результатів експериментальної роботи, який свідчить про високу динаміку зростання показників з кожного критерію, слугує достатньою підставою, щоб вважати виконаними завдання дослідження й досягнутою його мету. Наразі проблема соціально-педагогічної підтримки підлітків третього тисячоліття у контексті Нової української школи є актуальною й потребує подальшого дослідження та розробки ефективних змісту і технологій формування людини нової цивілізації.

Список використаних джерел:

1. Довідник цікавих фактів та корисних знань [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://dovidka.biz.ua/aforizmi-skovorodi-pro-pratsyu/>
2. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. К.: Богдана, 2003. 520 с., с. 9-11.

Круглик А.С.

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь*

АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Важливою проблемою сьогодення нашої держави є питання пошуку шляхів оптимізації процесу освіти для дітей з особливими освітніми потребами. У зв'язку з цим все більшого поширення набуває інклюзивна освіта, яка передбачає можливість навчання дітей з особливими освітніми потребами у школі. Виховуючись та зростаючи разом зі своїми однолітками, діти набувають безцінного досвіду, який сприяє їхній соціальній адаптації та інтеграції в активне суспільне життя.

Відповідно до затверджених умов інклюзивного навчання усі учні є повноправними особистостями дитячого колективу, які забезпечуються безперешкодним доступом, підтримкою та психологічним і соціально-

педагогічним супроводом. Освітні потреби цих дітей повинні задовольняються за допомогою індивідуалізованих методів навчання, адаптованих навчальних програм, спеціально розроблених та підібраних допоміжних навчальних матеріалів, додаткових посібників тощо.

На сьогоднішній день Запорізька область є одним з епіцентрів державних пілотних проектів, одним з яких є проект М. Порошенко, щодо запровадження та розвитку інклюзивної освіти. Згідно офіційної статистики станом на 2017-2018 навчальний рік, в Запорізькій області з'явилися 35 інклюзивних груп у 27 закладах дошкільної освіти, у 124 закладах середньої освіти відкрито 253 інклюзивних класи для 395 дітей з особливими освітніми потребами.

Дослідженням проблеми залучення дітей з особливими освітніми потребами до навчання в закладах загальної середньої освіти та соціалізації до суспільних норм, працювали увесь період розвитку педагогіки, корекційної педагогіки, соціальної педагогіки, спеціальної психології, такі видатні вчені як: Л. Виготський, І. Юхимець, Т. Ілляшенко, Л. Кузнєцова, С. Миронова, Н. Максимова, А. Капська та інші.

Використання педагогічними колективами інноваційних педагогічних технологій, зокрема інтерактивного навчання та виховання дітей, сприятиме поліпшенню результатів адаптації дітей з особливими освітніми потребами.

У цілому здійснений аналіз соціально-педагогічної літератури свідчить, що при вирішенні даної проблеми необхідно зосереджувати увагу на виконанні окремих завдань закладу загальної середньої освіти, а саме: зміст спеціальної підготовки вчителів та соціальних педагогів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами потрібно постійно збагачувати, зважаючи на сучасний контекст інноваційної діяльності; широке впровадження інтерактивних технологій та методів дасть змогу значно покращити результати процесу формування розвитку адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Наголошено, що комплексний підхід до розв'язання даної проблеми сприятиме покращенню розвитку адаптації дітей з особливими освітніми потребами.

Теоретико-методологічний аналіз наукових праць дав змогу схарактеризувати сутність та зміст професійної діяльності соціального педагога з розвитку адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Унаслідок аналізу наукових праць та власного практичного досвіду підсумовано, що на заняттях з розвитку адаптації дітей з особливими освітніми потребами потрібно задавати певний темпоритм у роботі, працювати послідовно та систематично, зважаючи на психологічні та індивідуальні особливості кожної дитини.

Розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено соціально-педагогічні засади формування розвитку адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Обґрунтування соціально-педагогічних засад дозволили визначити мету, принципи, методи, умови, критерії, показники та рівні розвитку адаптації дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу загальної середньої освіти.

Аналіз результатів дослідного експерименту засвідчив, що дані соціально-педагогічні засади реалізуються завдяки цілеспрямованій діяльності

суб'єктів навчально-виховного процесу. Зазначимо, що метою соціально-педагогічних засад було підвищення рівня сформованості розвитку адаптації дітей з особливими освітніми потребами. На підставі визначених у роботі соціально-педагогічних засад розроблено соціально-педагогічні умови та навчальні вправи для розвитку адаптації дітей з особливими освітніми потребами.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний та методичний процес Мелітопольської ЗЗСО I-III ступенів №4.

Отже, виконання завдань дослідницько-експериментального пошуку дало змогу підтвердити гіпотезу та досягти його мети – розроблення, теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка соціально-педагогічних засад формування розвитку адаптації дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу загальної середньої освіти.

Кудря А.І.

*КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»,
м. Харків*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗЗСО

За останніми даними ВООЗ Україна входить в десятку країн з найвищим рівнем самогубств у світі. А згідно з даними державної статистики, на кожні 100 тис. осіб, в нашій країні, приходить 17 самогубств, а від ДТП гине лише 12 осіб. При цьому чоловіки накладають на себе руки в п'ять разів частіше ніж жінки [1].

Вразливе становище підлітків як соціально-вікової групи, зумовлене низкою біологічних, психологічних, соціальних та педагогічних факторів, вплив яких посилюється і загострюється особливостями перехідного віку та його кризою, що підсилює ризик прояву в окремих осіб суїцидальної поведінки. Заходи з попередження даного явища утворюють важливу складову соціальної політики в демократичному суспільстві та винесені на державний рівень у провідних країнах світу, серед них Японія, Німеччина, Швейцарія, Великобританія, США, Канада та інші. Особливої актуальності набуває питання профілактики суїцидальної поведінки в підлітковому віці і в Україні, яка, з одного боку, перебуває в складній соціально-економічній кризі, а з іншого, знаходиться на шляху глибокої суспільної трансформації й інтеграції в європейську спільноту. Масштаби та ризик суїцидальної поведінки підлітків як складного соціально-психологічного явища представляють гостру проблему для українського суспільства й актуалізують науковий пошук ефективних шляхів її попередження.

Дослідження профілактики суїцидальної поведінки особистості, зокрема підлітків, здійснювали такі вчені: з позиції соціології – Я. Гілінський, І. Орлова, А. Мягкова, П. Сорокін інші; з позиції психології та психіатрії –

А. Амбрумова, Л. Постовалова, Л. Комарова, А. Ратінов, Ю. Поліщук, В. Войцех та інші. До обґрунтування соціальної профілактики як наукової категорії соціальної педагогіки та соціальної роботи звертались Т. Ковальчук, М. Абрамова, Т. Вашекта інші. Окремі з них наголошують на важливості соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки підлітків в умовах ЗЗСО: О. Тімченко, Л. Шестопалова, В. Соловйова та інші.

Однак, аналіз наукових праць названих учених дає підстави вважати, що наявне методичне забезпечення соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки не завжди є достатньо дієвим або ефективно застосованим у роботі з підлітками, а це свідчить про необхідність удосконалення й урізноманітнення форм та методів такої роботи в умовах ЗЗСО.

Актуальність і недостатнє вивчення деяких аспектів даної проблеми зумовили вибір теми дослідження – «Соціально-педагогічна профілактика суїцидальної поведінки підлітків в умовах ЗЗСО».

Суїцидальна поведінка підлітка - це сукупність ліквідаційних (руйнівних) дій та проступок, які виникають на ґрунті деструктивних думок та негативних умов мікросоціума особистості, направлених на знищення самого себе («я» реальне), в результаті невідповідності наявного образу ідеальному («я» ідеальне). «Я» реальне в даному понятті визначається як система уявлень людини про себе, в конкретний період життя; «я» ідеальне, як бачення людини самого себе в майбутньому, бажання бути ідеальним, з суб'єктивної точки зору самого індивіда.

Суїцидальна поведінка має як загальні так й індивідуальні риси, які проявляються в виборі засобу, методу або форми заподіяння собі шкоди (повішання, утоплення, порізи і т.д.). Причини такої поведінки важко визначити, особливо, якщо потерпілий підліток не розуміє або заперечує становище, в якому знаходиться. В даному випадку він потребує соціально-педагогічної профілактики з боку соціального працівника, що передбачає допомогу в аналізі подій, що сталися в житті молодшої людини і могли порушити стан емоційної та психологічної рівноваги, що призвели до неадекватної реакції.

З метою сприяння підвищенню соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки підлітків в ЗЗСО була розроблена програма естетизації навколишнього середовища. Суть, якої полягає в створенні сприятливих умов у конкретному мікросоціумі, з метою оволодіння способами боротьби зі стресом у складних ситуаціях або умовах. Дана програма передбачає використання таких засобів як: мистецтво, природа, спорт, праця, література, спілкування, гумор та інші.

В основний зміст, якої входять заняття з елементами естетотерапії, які використовуються з метою поєднання соціальної роботи та соціально-виховного процесу, а також дана форма роботи спрямована на зниження психоемоційної, фізичної напруги та тривоги неповнолітнього, що виникають впродовж дня. Особливістю занять з елементами естетотерапії є їх практичний

характер, який потребує активізації фізичних та інтелектуальних сил особистості, але при цьому не відбувається процес виснаження. Навпаки, людина відпочиває та знімає накопичений впродовж дня стрес, за допомогою творчої самореалізації. Це дає можливість виразити свої почуття (емоційний фон), переживання, страхи та інше [2].

Для підвищення рівня компетентності педагогів у роботі з профілактики суїцидальної поведінки серед підлітків, доцільним є проведення соціально-педагогічних тренінгів. Соціально-педагогічний тренінг – це форма активного навчання, спрямована на оволодіння учасниками певними знаннями, технологіями, навичками та інформацією. Результатом ефективності проведених соціально-педагогічних тренінгів є оволодіння вміннями і навичками спілкування з підлітками, засвоєння основних знань зі сфери вікової психології, адиктології, суїцидології тощо.

Отже, програма естетизації навколишнього середовища, в теорії та на практиці, повинна сприяти покращенню сучасного становища соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки підлітків в умовах ЗЗСО.

Список використаних джерел:

1. Статистичні дані смертності населення України [Електронний ресурс]/ <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Федій О.А. Естетотерапія. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 256 с.

Мамич В.Е.

*Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ У ПРЕВЕНТИВНІЙ РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

Сім'я – це основна сфера життя і розвитку дитини. Психолого–педагогічний клімат, який панує в родині, впливає на кожного з її членів, і перш за все, на дітей. Атмосфера сімейного клімату позначається самопочутті, адекватній самооцінці, у наявності соматичних розладів та ін. Специфіка взаємин в родині багато в чому визначає і характер ставлення дитини до життєвих реалій.

Результати останніх досліджень свідчать, що міжособистісні взаємини батьків і дітей стають все більш напруженими, зокрема відсутня атмосфера тепла та інтимності між ними. Саме батьки виступають джерелом напруги у стосунках з дітьми, транслиують власні страхи, тривоги, агресію, провокують насильницькі дії.

У педагогічній, психологічній, правовій і соціально – педагогічній науках проблема насильства щодо дітей у сім'ї вивчалися в різних аспектах: загальні питання проблеми жорстокості й насильства над дітьми вивчають провідні науковці Т. Алексеєнко, О. Безпалько, Н. Максимова, Т. Сафонова, Е. Цимбал та ін.; вплив жорстокого поводження на розвиток дитини досліджували Ж. Петрочко, С. Тадіян, В. Туташинський та ін.; проблеми жорстокості й насильства над дитиною у сім'ї висвітлюються у працях таких науковців і практиків, як Л. Алексеєва, К. Бабенко, А. Бондаровська, Я. Волавка, Н. Дмитренко, Р. Мансудов, М. Московка, Н. Щербак та ін.; практичні та правові аспекти жорстокого поводження з дітьми визначають Н. Агарова, Н. Асанова, К. Левченко, І. Лисенко, Г. Лактіонова, І. Трубавіна та ін.

Значна кількість наукових досліджень присвячена діагностиці факторів і причин даної проблеми. На підставі результатів досліджень таких авторів, як: І. Алексеєва, Н. Асанова, А. Бова, В. Ролінська, Н. Максимова, К. Мілютіна, Т. Шипунова, Н. Щербак, та ін., можна виділити наступні причини виникнення насильства в сім'ї над дітьми:

- ✓ безробіття або низька матеріальна забезпеченість; занадто маленьке житло, що посилює напругу, озлобленість батьків чи розчарованість у житті; велика кількість дітей; алкоголізм одного чи обох батьків;

- ✓ фізична чи психічна перевтома; незрілість батьків; егоїзм батьків, прагнення до розваг; відсутність прив'язаності до дитини; дитина з фізичними та психічними недоліками, від якого хочуть позбутися

- ✓ самотність чи шлюб, який було зруйновано; небажана дитина (як привід і примус до укладання шлюбу); надмірна вимогливість; народження другої дитини; передчасно народжена в шлюбі дитина, яка дає привід до сварок та розриву; позашлюбна дитина як об'єкт концентрації негативних емоцій на його матір (батька).

Будь-яка дія батьків щодо дитини має свої наслідки. У ситуації насильства батьків над дітьми вчені виділяють такі наслідки для підростаючої особистості, що виявляються водночас як втрати для жертви так для суспільства в цілому.

Діти, які зазнали насильства будь-якого виду, соціалізуються важко: у них порушені зв'язки з дорослими, бракує елементарних навичок спілкування з однолітками, вони не володіють достатнім рівнем знань, а тому часто не можуть завоювати авторитет у школі тощо. Вирішення своїх проблем діти – жертви насильства – часто знаходять у кримінальному, асоціальному середовищі, що, на жаль, часто пов'язане з виробленням у них пристрасті до алкоголю, наркотиків, вони починають красти і здійснювати інші протиправні дії.

На нинішньому рівні психолого–педагогічної підготовленості батьки найчастіше орієнтуються на досвід близьких їм людей, свій власний досвід і зразки, що наводяться засобами масової інформації. При цьому, як правило, забувається, що кожна дитина індивідуальна, а будь-який досвід має обмежене застосування.

Задовольнити освітні потреби сучасних батьків, за плечима яких стоять різні за соціальними і дидактичними умовами сім'ї, можна тільки за умови серйозного і спрямованого вивчення тих змін, які несуть в сім'ї реформи нашого суспільства.

Просвіта – це процес пропаганди та поширення культури, що передбачає відносно самостійний і вільний відбір і оцінку індивідами інформації, що їм повідомляється.

Просвіта завжди спрямована на гармонійний розвиток батьків способом передачі як педагогічних знань, так і досвіду гуманних відносин. Характерною особливістю педагогічної просвіти є не тільки її зміст, але й методи, форми, у яких вона здійснюється.

Сутність просвіти батьків убачаємо в тому, щоб шляхом самоосвіти стимулювати їх не лише до реалізації їхнього особистісного (виховного) потенціалу в умовах сім'ї на засадах індивідуалізації впливу на дітей актуальними засобами загальнолюдської та родинної етнокультури.

Превентивна робота дасть можливість навчити батьків ненасильницьким формам виховання дитини в родині, навчити дітей та батьків безконфліктно вирішувати різні сімейні питання, дасть можливість зрозуміти один одного.

Мищак Л.М.

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова,

м. Київ

ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ ВЕЛИКОГО МІСТА

Актуальність теми. Соціалізація являє собою процес становлення особистості, поступове засвоєння вимог суспільства, придбання соціально значимих характеристик свідомості і поведінки, які врегулюють взаємини із суспільством. Нині проблема соціалізації є однією з найбільш значущих, оскільки вона визначає це ґрунтується на принципах актуалізації можливостей особистості, створенні певних умов для реалізації збереженого потенціалу молодої людини. У процесі соціалізації формуються соціальні якості, знання, вміння, відповідні навички, що дає людині змогу стати дієздатним учасником соціальних відносин. Процес соціалізації реалізується через систему певних соціальних інституцій, що мають корегувати процес формування соціальних якостей особистості відповідно до суспільно значущих цінностей, обмежувати чи активізувати вплив окремих соціальних факторів або, навпаки, нейтралізувати їх.

Проблема адаптації особистості відтворюється у психологічних дослідженнях (Д. Андерєєва, С. Анонова, Г. Балл, О. Кайріс, Л. Константинова, В. Кузьміна, А. Налчаджян, І. Сингаївська, Н. Хазратова та ін.), зокрема, у

таких її аспектах, як психологічна адаптація: студентів до навчання у закладах вищої освіти (А. Авдеєнко, З. Касимова, А. Реан та ін.); студентів-першокурсників (Л. Бура, І. Верченко, К. Гриньова, І. Добрянський, І. Кузнєцова, З. Новікова, О. Похвалітова, К. Созаєв, А. Чабанюк та ін.).

Соціально-педагогічні аспекти соціалізації студентів відображено в працях О. Безпалько, Р. Вайнола, М. Васильєва, І. Зверева, А. Капська, Л. Міщик, С. Харченко та ін.

Метою нашої роботи є – виявлення форм соціальної адаптації в соціально-педагогічній роботі з студентами першокурсниками щодо підвищення рівня їх адаптивності до умов великого міста.

О. Мороз розрізняє такі форми адаптації студентів-першокурсників:

- адаптація формальна (обізнаність з новими реаліями студентського життя, пристосування до умов навчального закладу, структури вищої школи, усвідомлення своїх прав і обов'язків);
- адаптація соціально-психологічна (пристосування до нового соціального оточення: викладачі, однокурсники, соціальна структура великого міста, сусіди у гуртожитку);
- дидактична адаптація (готовність опанувати нові форми, методи навчання, працювати з великим обсягом навчального матеріалу, готовність опанувати складну мову наукових текстів) [1]

Проведений нами експеримент показав, що на даному етапі лише невелика кількість студентів повністю адаптувались до навчального закладу та великого міста. Більшість студентів, ще не зовсім освоїлись у місті. Тому нами запропоновані такі форми соціально-педагогічні роботи, для підвищення рівня адаптації та угрупували їх у три модуля:

I. Психологічний модуль, в якому представлені такі форми роботи:

- бесіда «Стрес, і як з ним боротися».
- заняття з використанням інтерактивних технік на зближення групи.
- вправа «Я дорослий, і вміло розподіляю свій час».
- вправа «Мої корисні риси».

II. Соціальний модуль, у якому були реалізовані такі форми роботи:

- екскурсії містом, тематичні екскурсії.
- тренінгове заняття «Знайомство з моїм мікрорайоном»
- розробка пам'ятки «Довідник для студентів: як вижити у великому місті і не здатись»

III. Комунікативний модуль, що містив такі форми роботи:

- вправа «Емоційно заряджені ситуації»
- вправа «Стилі поведінки у конфлікті».
- вправа «Чарівна скринька».
- вправа «Різні чи подібні».

Аналіз результатів експериментальної роботи дозволив визначити, що адаптація є досить важливим аспектом у житті студентів першокурсників. Важливим завданням кураторів першокурсників є допомога влитися в

самостійне доросле життя в умовах великого міста, а перелічені вище форми соціально-педагогічної роботи допоможуть їм в цьому.

Список використаних джерел:

1. Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.І. Педагогіка і психологія вищої школи: Навчальний посібник /За заг. ред. О.Г. Мороза. К.: НПУ, 2003. 267с.

Музиченко К.Ю.

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПІДЛІТКІВ ІЗ ЗОНИ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ У ДИТЯЧОМУ ТАБОРІ

Серед відновлювальних моделей допомоги дітям, які зазнали травматичного впливу війни, особлива роль належить соціально-педагогічній реабілітації. Соціально-педагогічна реабілітація передбачає спеціальним чином організоване навчання, виховання і створення оптимальних умов для осіб, які мають ті чи інші соціальні обмеження і потребують повернення (включення) в повноцінне соціальне життя. У цьому сенсі, як зазначає Чуйко О.В., діти, які й досі проживають у зоні бойових дій, потребують «спеціальної організації психологічного супроводу» на базі рекреаційних закладів. Зокрема, нею виділяються 6 базових сегментів, які повинні враховуватись персоналом закладів[3]:

- 1) використання організаційних форм роботи, які «працюють» на зцілення дитини, нормалізацію її психічного стану,
- 2) використання не лише групових, а й індивідуальних форм роботи: консультування, бесіди, арт-терапія,
- 3) включення в програми психологічного супроводу завдання на побудову і проектування життєвої перспективи дитиною,
- 4) включення дитини в мережу соціально-психологічних форм і видів діяльності, спрямованих на активізацію і мобілізацію внутрішніх ресурсів дитини з опорою на її «сильні» сторони,
- 5) створення ресурсного середовища, яке включає в себе спеціально обладнані локації для відновлення дитячої психіки,
- 6) спеціальна підготовка персоналу до роботи із дітьми, які перебувають у рекреаційні заклади із місць воєнних дій, забезпечення супервізійною підтримкою спеціалістів.

Таким чином, соціально-педагогічна реабілітація дітей із зони військових дій у дитячому таборі спрямована на підвищення рівня психічного і фізичного здоров'я дитини, відновлення здатності дитини до життєдіяльності у соціальному середовищі.

У відповідності з вищезазначеним, нами була розроблена та апробована тренінгова програма, в основу якої були покладені діяльнісний та особистісно-

орієнтований підходи. За основу була взята семикрокова модель Ш. Кові, спрямована на формування високоефективних звичок у підлітків [2]. Дана модель, на нашу думку, кореспондує із діяльнісним підходом, який спрямований на опанування тими психологічними засобами, які дозволяють людині контролювати свою внутрішню і зовнішню активність. У цьому сенсі, модель Кові є діяльнісною за своїм характером, оскільки у його підході алгоритм розгортання роботи над власним «Я» починається із вироблення проактивної позиції і закінчується напрацюванням практик самовідновлення: через природу, комунікацію, душевні і духовні практики.

Вагомим компонентом тренінгової програми є також особистісно орієнтований підхід, зорієнтований на вирішення проблем конкретної дитини з її проблемами і особливостями, зумовленими соціальною ситуацією життєдіяльності, на розвиток її особистості, стійкої до соціальних негараздів. У даному випадку ми виходили із ідеї посттравматичного зростання, яка стає популярною у вітчизняних реабілітаційних практиках. Зокрема, психолог Горбунова В.В. визначає посттравматичного зростання «як прискорення позитивних особистісних змін, що виникає внаслідок переосмислення цінності життя в результаті переживання травми та конструктивної взаємодії з новою посттравматичною реальністю» [1]. З одного боку, вплив травматичного стресора може бути причиною розвитку вираженого посттравматичного стресу. З іншого боку, травматичні події можуть привести до позитивних психологічних змін, які, згідно з результатами досліджень, спостерігаються у 30–90 % випадків при переживанні впливу травматичних стресорів різного характеру.

Р. Janoff-Bulman виділяє наступні передумови конструктивного посттравматичного життєтворення [4]:

- здатність особистості переосмислювати власні травматичні переживання,
- досягнення достатнього рівня внутрішньої автономії,
- конструктивне життєтворення,
- можливість підвищення продуктивності, самоефективності особистості,
- активізація креативності у ставленні до власного життя.

Таким чином, було сформульовано мету тренінгової програми: актуалізація ресурсного стану підлітка, напрацювання ефективних стратегій на побудову та проектування життєвої перспективи, створення умов для активізації та мобілізації внутрішніх ресурсів особистості підлітка з опорою на її «сильні» сторони.

Серед основних змістових блоків Програми були виділені наступні:

1. *Робота з особистісними характеристиками.* Абетка самопізнання («Який я є; яким мене бачать інші люди»; «Мої сильні і слабкі сторони характеру»).

2. *Робота з ресурсами.* Складові мого успіху («Проактивна позиція і як її досягти». «Місія мого життя і як вміти розкрити свої таланти»).

3. *Робота з плануванням та налагодженням соціальних контактів* («Розрахунок свого часу і визначення цілей». «Як ефективно ладнати з людьми та знаходити синергію»);

4. *Робота над самовідновленням та саморозвитком* («Як піклуватися про себе: своє тіло, мозок та душу». «планувати майбутнє»).

Важливими аспектами програми є те, що кожен модуль передбачав три етапи: 1) теоретичний, спрямований на освоєння концептуальних понять, дефініцій (міні-лекції, бесіди, дискусії) 2) практичний, спрямований на відпрацювання та освоєння отриманих знань та навичок 3) етап рефлексії, під час якого відбувається самодіагностика та аналіз власного стану: «що я відчував, здійснюючи ту чи іншу діяльність», «що змінилось», «що виступало індикатором змін та чи безпечно я себе почував», а також фіксація напрацьованих способів дій і виявлення готовності застосовувати їх у реальному житті.

Реалізація тренінгової програми відбувалась на базі реабілітаційного дитячого табору «Лісова застава» у січні 2019 року (в рамках пілотного семиденного заїзду для підлітків із зони військових дій). У Програмі взяло участь 17 підлітків. Серед особливостей групи було і перебування дітей із мирної зони (м. Києва), які, на нашу думку, сприяли зниженню рівня психічної напруги у дитячому середовищі, появі почуття прийняття та, що є не менш важливим показником – бажання дітей до спільної співпраці, постановка та досягнення спільних цілей, а підтримка один одного та обмін досвідом стали індикаторами змін життєвих орієнтирів.

На початку і в кінці проходження програми були проведені діагностичні обстеження реактивної та особистісної тривожності (методика Спілберга-Ханіна). Результати представлені в діаграмі 1 та 2.

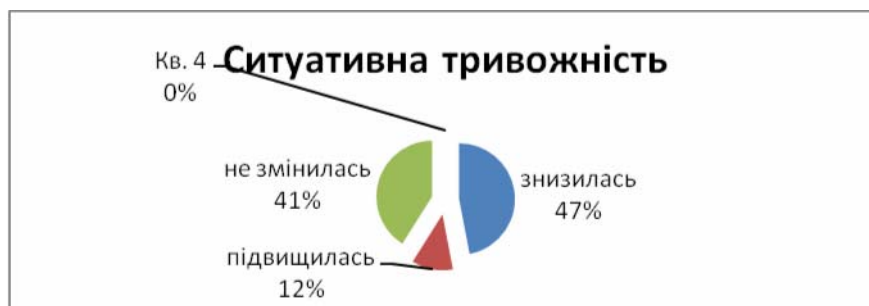

Рис . 1. Рівень ситуативної тривожності до і після тренінгу

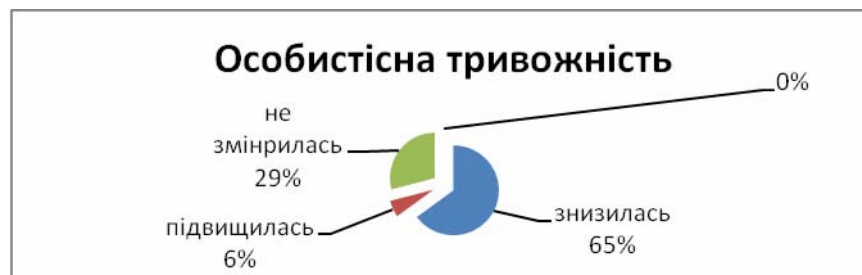

Рис . 2. Рівень особистісної тривожності до і після тренінгу

Аналіз отриманих результатів показав, що особистісна тривожність у 65% підлітків знизилася, що вказує на зниження ступеню занепокоєння, турботи, емоційної напруги внаслідок дії стресових факторів, що є важливим чинником життєтворення особистості підлітка. З іншого боку, такі показники вказують на ефективність стратегії соціально-педагогічної реабілітації в умовах дитячого табору і доцільності її застосування у подальшому.

Список використаних джерел:

1. Горбунова В. В. Сприяння соціального оточення відновленню та зростанню особистості при посттравматичних станах та розладах. *Наука і освіта*. 2016. №5. С. 40–44.
2. Кові Ш. 7 звичок високоефективних підлітків. Львів: Вид-во Старого лева, 2018. 251 с.
3. Чуйко О.В. Особливості організації психологічного супроводу дітей із зони воєнних дій у рекреаційному закладі: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції: *Актуальні проблеми рекреаційної психології та педагогіки* / за ред. С.М. Симоненко. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2018. С.104-111.
4. Janoff-Bulman R. Posttraumatic Growth: Three Explanatory Models / Ronnie Janoff-Bulman. *Psychological Inquiry*. 2004. Vol. 15. No.1. P. 30-34.

Неруш А.В.

*Криворізький державний педагогічний університет,
м. Кривий Ріг*

ОСНОВНІ ПИТАННЯ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

У підлітковий період розвитку особистості відбуваються складні й суперечливі зміни, на підставі чого цей період ще називають важким, критичним, перехідним. Така оцінка зумовлена багатьма якісними змінами, які нерідко пов'язані з докорінним ламанням попередніх позицій, особливостей активності, інтересів і стосунків підлітка. Відбуваються вони за порівняно короткий час, здебільшого бувають несподіваними й надають процесові розвитку стрибкоподібного, бурхливого характеру. Майже завжди ці зміни супроводжуються появою в підлітка суб'єктивних труднощів.

Ускладнюється і його виховання, оскільки підліток не підкоряється впливам дорослих, які були ефективними у період молодшого шкільного віку, у різних формах проявляє не послух, опір і протест (упертість, грубість, негативізм, замкненість). Відбувається перехід від дитинства до юності, від незрілості до зрілості. Ця особливість проявляється у фізичному, розумовому, моральному, соціальному та духовному розвитку особистості. Такі суттєві зміни нерідко супроводжуються делінквентною поведінкою, тобто такою, яка не відповідає суспільним нормам – моральним, правовим, побутовим, дисциплінарним та іншим.

Вивченню делінквентної поведінки підлітків та особливостей її прояву присвячені роботи М. Андрєєва, В. Баженова, В. Баженової, В. Васильєва, М. Галагузової, М. Єнікєєва, О. Змановської, Ю. Клейберга, Є. Кондрат, В. Кудрявцева, А. Лічка, В. Менделевич, І. Павлова, І. Рудакової, І. Саламатіної, О. Ситнікової, В. Степанова, Л. Строганової, Ю. Тараконова, А. Тараса, А. Ушатікова, Н. Фальчевської, Г. Федорової, Д. Фельдштейна, А. Фокіної, Л. Шнейдер. Учені визначають її як поведінку, що відхиляється від норми (протиправна, асоціальна, злочинна, кримінальна) та пов'язана у процесі самовизначення підлітків з такими її формами, як дрібне хуліганство, прогули шкільних занять, крадіжки, знущання над слабшими тощо.

Суть «делінквентної поведінки» на думку О. Алексєнко полягає в тому, що людина не дотримується вимог соціальної норми, вибирає відмінний від вимог норми варіант поведінки в тій чи іншій ситуації, що веде до порушення міри взаємодії особистості й суспільства, особистості та групи. В основі відхилень у поведінці переважно лежить конфлікт інтересів, цінностей, розбіжність потреб, деформація засобів їх задоволення, помилки виховання, життєві невдачі й прорахунки. Виділяється поведінка, що відхиляється від моральних (аморальна), правових (протиправна), медичних (поведінка хворої людини) та інших норм.

Делінквентна поведінка (порушення дисципліни, погані вчинки, злочини тощо) – це один із п'яти типів девіантної поведінки. До девіантної поведінки також належать адиктивна поведінка (тютюнопаління, алкогольна залежність, токсикоманія, наркотична залежність), патохарактерологічна поведінка, проституція, суїцидальна поведінка.

Делінквентна поведінка, зокрема і підлітків, загрожує соціальному порядку й благополуччю оточуючих. Проблема відхилень від соціальної норми почала турбувати людство дуже давно. У результаті аналізу сутності та причин делінквентної поведінки утворилося кілька теорій, що з різних позицій підходять до пояснення цього явища. Аналіз теорій соціальних відхилень доводить, що визначальними факторами відхилень від певних норм є: рівень свідомості, моральності, розвиненість у суспільстві системи соціальних регуляторів поведінки людини та сформоване ставлення суспільства до людей, що порушують норми моралі й права.

Е. Змановська характеризує делінквентну поведінку як повторювані асоціальні проступки підлітків, які закріплюються в стійкі стереотипні дії, що порушують правові норми, але не передбачають кримінальної відповідальності через їх обмежену суспільну небезпеку або недосягнення віку, з якого починається кримінальна відповідальність.

Таким чином ми з'ясували, що суть «делінквентної поведінки» полягає в тому, що людина не дотримується вимог соціальної норми, вибирає відмінний від вимог норми варіант поведінки в тій чи іншій ситуації, що веде до порушення міри взаємодії особистості й суспільства, особистості та групи. В основі відхилень у поведінці переважно лежить конфлікт інтересів, цінностей,

розбіжність потреб, деформація засобів їх задоволення, помилки виховання, життєві невдачі й прорахунки.

Овчарова О.В.

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ І РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЛЯ

На сьогоднішній день критичної позначки сягнула ситуація з особами, які зазнали психологічного насилля та біженцями в світі. Майже 41 мільйон осіб у світі є внутрішніми переселенцями у своїх країнах. Лідери у цьому списку - Ємен, Сирія, Ірак та Україна, яка посіла четверте місце. В Україні ця проблема стала наслідком збройного конфлікту який почався ще в 2014 році. Збройні протистояння завжди є джерелом соціальних проблем і вони сильно впливають на життя окремої людини, соціальних груп, на розвиток країни. Вкрай важливо аби люди, яких безпосередньо торкнулись наслідки бойових дій, швидко пристосувались до нового соціального середовища, знайшли роботу, житло, нові контакти. Людина, яка переїхала зі звичного для неї місця проживання та опинилась в незнайомих обставинах, потребує передусім підтримки від держави та приймаючих громад [1].

Проблема адаптації та комунікації осіб, які зазнали психологічного насилля для нашої країни є надважливою, про це свідчить кількість переселенців, яка щороку збільшується і станом на 4 квітня 2016 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 760 972 чоловік або 1 407 382 сім'ї з Донбасу і Криму. Це досить велика категорія людей, яким доводиться пристосовуватися до нових умов існування до нового життя, зазвичай покладаючись тільки на свої сили. Україна та її влада виявились неготовими до вирішення соціальних економічних та політичних проблем, які з'явилися в нашій країні. Це стосується внутрішньо переміщених осіб (ВПО) з Донбасу, які змушені були покинути рідні домівки заради власного життя та життя своїх сімей та зазнали психологічного насилля [2].

У межах наукового пошуку виконано дослідно-експериментальне дослідження проблеми адаптації і розвитку комунікативної компетенції в умовах ЗЗО у Мелітопольській ЗОШ № 4. Всього в експерименті взяло участі 48 дітей. Отримані результати дослідницько-експериментальної роботи підтвердили гіпотезу, яка була покладена в основу дослідження, а реалізована мета та відповідно завдання слугують підставою для низки загальних висновків. Виконання завдань роботи дало змогу досягти її мети, розроблення, обґрунтування й експериментальна перевірка соціально-педагогічного процесу

адаптації і розвитку комунікативної компетенції дітей, які зазнали психологічного насилля. У подальших студіях необхідно зосередити увагу на розробленні технологій розвитку адаптації та комунікативної компетенції дітей, які зазнали психологічного насилля.

Список використаних джерел:

1. Максимова Н. А. Методичні рекомендації щодо організації та надання психологічної допомоги дітям та сім'ям вимушених переселенців. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://fastivrayvo.at.ua>.
2. Мацько Л. Риторика: навч. посіб. / Л. Мацько, О. Мацько. К. : Вища школа, 2003. 310 с.

Олексюк О.М.

*Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
м. Київ*

ВПЛИВ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА НА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Комунікативні уміння особистості у нинішній період, ускладнений спілкуванням в мережі, стають вагомими чинниками гармонізації взаємин людини і соціуму, соціально-орієнтованої самореалізації та самоствердження індивідів. Саме тому актуальність нашої роботи полягає у важливості комунікації у сучасному світі. Відомо, що кількість інформації, яку отримує пересічний індивід, збільшується з дня в день. Тому, важливо не лише отримувати, а і вміти ділитися інформацією, шляхом комунікації.

Сьогодення потребує ініціативних, розкутих людей, котрі можуть представити себе з кращого боку, зацікавити, втримати інтерес. Саме ці уміння і розвиваються театральним мистецтвом.

Проблему застосування театрального мистецтва як засобу формування комунікативних умінь розглядали Г. Андрєєва, Ф. Бацевич, А. Годлевська, І. Зязюн, О. Касаткіна, А. Липківська, К. Станіславський, В. Сухомлинський. Також, вагомий внесок щодо проблеми театрального мовленнєвої діяльності у соціально-педагогічному аспекті внесли такі науковці, як А. Капська, Р. Короткова, Г. Костюшко, І. Снігур та ін.

Для характеристики комунікативних умінь студентів, перш за все, необхідно розглянути, зокрема, поняття комунікації та комунікативних умінь. Аналізуючи праці фахівців даної теми, можна виокремити найбільш доцільне поняття комунікації – (від лат. *communicatio* – єдність, передача, з'єднання, повідомлення, пов'язаного з дієсловом лат. *communico* – роблю спільним, повідомляю, з'єдную, похідним від лат. *communis* – спільний) – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами.

На думку Н. Косової, комунікативні уміння – це узагальнений критерій сформованості комунікативної активності на поведінковому рівні, способи моделювання процесу спілкування та його регуляції. Комунікативні вміння – це готовність до професійної комунікативної діяльності. До комунікативних вмінь належать: мовленнєве або вербальне спілкування, невербальне спілкування, орієнтування в ситуації, створення творчого самопочуття, володіння професійно-педагогічною увагою.

Оскільки за одностайним ствердженням науковців і митців, педагогічне мистецтво, є найбільш подібним до театрального, то театр можна назвати найбільш природним і органічним засобом розвитку самої особистості, а також її комунікативних умінь.

Театр (від грец. – theatron – місце для глядачів, видовище) – вид мистецтва, що художньо освоює дійсність через дію, що її виконують актори на очах у глядачів: ефект «живої дії», присутності на сцені реальних людей з усіма їх властивостями та характеристиками надзвичайно високий. У театрі акт творчості (створення образу актором) протікає на очах у глядача, при тому кожного разу унікально та неповторно, на відміну, наприклад, від книги чи фільму, які можна передивлятися та перечитувати знову; ця миттєвість надає театру особливої близькості до реалій життя.

Театральне мистецтво відображає дійсність у всіх її проявах (духовному й практичному), воно діє переконливо, тому що, залишаючись у рамках справжнього життя, воно разом з тим виходить і за його межі. Характер впливу сценічного мистецтва на людину свідчить, що театр – це не тільки відображення дійсності, але й художня творчість, особлива практично-духовна діяльність людей. Ось чому, на думку К. Станіславського, театр є надзвичайнішим з усіх видів мистецтва.

Сучасна соціологія театру розглядає його як систему соціально значущих дій, а взаємодію акторів і зали як систему колективної діяльності. У ній не тільки реалізується соціальний контроль, а й відбувається оволодіння особистістю глядача системою соціальних ролей, соціальним досвідом, що і визначає функцію театру як способу регулювання соціальних процесів та освоєння загальної культури і комунікації.

Дослідно-експериментальна робота проводилась в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова у народному студентському театрі «Вавилон». Усього дослідженням було охоплено 40 студентів, серед яких 20 студентів першого і другого курсу, які тільки почали свою театральну діяльність і 20 студентів третіх, четвертих і п'ятих курсів, які вже досить довго працюють над своєю театральною майстерністю, яка підвищує рівень особистого розвитку, загалом, і комунікативних умінь, зокрема. Експеримент проводився на основі методики тестування В.А. Федоришина «Оцінка комунікативних і організаторських схильностей КОС-2».

Нами було встановлено, що студенти, які тільки нещодавно почали відвідувати театр мають суттєво менший рівень розвитку комунікативних

умінь, ніж їх колеги, які відвідують театр протягом декількох років. Найбільш суттєву різницю можна виявити у найвищому рівні розвитку комунікативних умінь, якщо серед студентів старших курсів цілих 25% отримали найвищу відмітку, то серед перших курсів результат був лише 5%. Результати організаційних умінь відрізнялися не так суттєво і, навіть, середній показник збігся у двох групах і складав 25%. Що може свідчити про те, що амбіції щодо організації наявні, але у перших курсів просто може не вистачати комунікативних умінь, щоб як слід їх використовувати.

У ході проведення дослідження ми проаналізували вправи, які покращують дикцію, і емоційну наповненість комунікації. Запропонували ознайомчий тренінг для покращення комунікації, вправи для кращого володіння диханням, покращення артикуляції і дикції.

І проведена нами соціально-педагогічна робота мала позитивний вплив на формування комунікативних умінь студентів перших курсів закладів вищої освіти.

Пахомова Н.В

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди,
м. Харків*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку суспільства, у зв'язку зі зниженням загального рівня здоров'я дітей та молоді, важливою соціально-педагогічною проблемою є формування в молодших школярів навичок здорового способу життя, підвищення їхньої соціальної та фізичної активності у закладах загальної середньої освіти.

Аналіз наукових праць О. Безпалько, І. Вачкової, А. Прутченкової, В. Сорочинської та соціально-педагогічної практики з проблеми дослідження засвідчив, що соціально-педагогічна діяльність з формування здорового способу життя в закладах загальної середньої освіти передбачає діяльність за такими напрямками: інформування учнів з питань збереження та зміцнення здоров'я, організація цікавої дозвіллевої здоров'язбережувальної діяльності, залучення молодших школярів до корисної фізичної та соціальної шкільної активності.

Для підвищення ефективності соціально-педагогічної діяльності з формування здорового способу життя молодших школярів у закладах загальної середньої освіти важливою є спільна взаємодія соціального педагога, педагогічного колективу (класного керівника, вчителя фізичної культури) психолога та батьків учнів молодшого шкільного віку.

На основі аналізу та узагальнення ідей Н. Зимівець, Н. Комарова, О. Яременко, С. Занюка, Т. Кудріної, В. Оржеховської нами було розроблено комплексну програму соціально-педагогічної діяльності з формування здорового способу життя молодших школярів у закладі загальної середньої освіти «Будь здоровим!», яка передбачала реалізацію виховних заходів: з дітьми (з метою підвищення рівня обізнаності з питань збереження та зміцнення здоров'я, розвитку соціальної та фізичної активності, вироблення навичок особистої гігієни, раціонального харчування й культури споживання їжі); з батьками та педагогами (з метою підвищення їх компетентності з питань формування здорового способу життя учнів), що забезпечували розуміння учнями необхідності ведення здорового способу життя та прояву соціальної та фізичної активності.

Серед ефективних заходів після експериментального впровадження програми «Будь здоровим!» визначено такі: з молодшими школярами (виховна година «Ми обираємо здоровий спосіб життя», інтерактивна гра «Подорож у країну чистоти і порядку» та тиждень здоров'я); з педагогами (методичні заходи з елементами тренінгу «Здоров'я – цінність нашого життя», «Складові здоров'я дитини молодшого шкільного віку»); з батьками учнів (круглий стіл «Здоров'я дитини у ваших руках!», бесіда: «Вітаміни та їх значення в житті дитини»).

Приходько К.С.

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми*

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ ІЗ ВРАЗЛИВИХ СІМЕЙ В УМОВАХ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Проблема соціальної роботи з дітьми із вразливих сімей в умовах ОТГ – складна, багатогранна та актуальна для сучасної соціально-педагогічної теорії і практики. Проте, зважаючи на достатньо невеликий період функціонування в Україні об'єднаних територіальних громад (з 2015 р.), вона немає тривалої історії.

У своєму дослідженні під об'єднаними територіальними громадами ми, керуючись Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», розуміємо об'єднані громади, що утворені внаслідок добровільного об'єднання суміжних територіальних громад сіл, селищ, міст. Об'єднана територіальна громада, адміністративним центром якої визначено місто, є міською територіальною громадою, центром якої визначено селище міського типу, – селищною, центром якої визначено село, – сільською [2].

Підтримуючи позицію З. Кияниці і Ж. Петроцької, вразливу сім'ю визначаємо як ту сім'ю, яка забезпечує базові (мінімальні) потреби дитини, має

достатньо внутрішніх позитивних ресурсів для подолання факторів ризику, проте потребує незначної підтримки [3, с. 58]. При цьому вразливість визначається як стан незахищеності сім'ї, зумовлений наявністю внутрішніх чи/та зовнішніх факторів ризику або появою нових, які порушують баланс і негативно впливають на стан задоволення потреб дитини [3, с. 56]. Відповідно, діти із вразливих сімей – це ті діти, які виховуються у вразливій сім'ї.

Наголошуючи на важливості соціальної роботи на рівні громади Т. Симігіна, зазначає, що саме громада виконує функцію упорядкування соціальних відносин та є проміжною ланкою між макросистемою громади в цілому та мікросистемою родинної й особистої підтримки. Громада як рівень соціальної роботи є привабливою й з огляду на можливість поєднувати формальні та неформальні види надання допомоги. Так, у Великій Британії діє спеціальний закон, що регулює взаємовідносини у наданні допомоги у громаді, згідно з яким можливо залучати недержавні організації до надання послуг, які повинні надаватися державними організаціями (на підставі так званого соціального контракту [4, с. 390].

Нам імпонує думка О. Безпалько про те, що домінанту сучасної соціально-педагогічної парадигми складає інтеграція зусиль, засобів і можливостей різних державних та неурядових організацій на всіх рівнях, у тому числі й на рівні територіальної громади, з метою проведення соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю, залучення самих суб'єктів до вирішення власних проблем, сприяння їх активній участі в суспільному житті. Дослідниця також наголошує на визначальній ролі громади як соціалізуючого фактора у розвитку та соціальному становленні дітей і учнівської молоді [1].

У межах нашого дослідження важливою є думка про те, що громада як конкретний соціум забезпечує процес соціалізації дитини власними ресурсами. Дитина спочатку може лише використовувати їх у своєму розвитку і в подальшому примножувати здобуту сукупність знань та навичок. Цілком зрозуміло, що соціальний простір, різновидом якого є громада, необхідно певним чином організовувати, щоб забезпечити особистості шлях для подальшого саморозвитку та вдосконалення. Отже, у громаді існує певне «поле» соціокультурних норм і правил, які в процесі соціалізації особистості оформлюються в її персональну ціннісно-нормативну систему [1, с. 19].

Відповідно, на думку дослідників (З. Кияниця та Ж. Петрочко), саме громада має брати на себе відповідальність за забезпечення найкращих інтересів дитини, що являє собою дії та рішення, спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини, відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної й етнічної належності, та врахування думки дитини, якщо вона досягла такого віку й рівня розвитку, що може її висловити [3, с. 39].

Головною метою соціальної роботи з дітьми є створення умов для позитивно орієнтованої соціалізації особистості, яка сприяє соціальній адаптації та самореалізації молодого покоління в інтересах особистості й суспільства [5, с. 175].

Підсумовуючи, зауважимо, що наразі в Україні набуває значущості розвиток соціальної роботи на рівні громади. Численними дослідженнями доведено доцільність залучення ресурсів громади до вирішення проблем дітей і сімей. Проте, нині ми можемо констатувати, що соціальна робота в ОТГ перебуває на етапі активного становлення та розвитку. На шляху розвитку соціальної роботи як складової соціальної політики постають такі пріоритети, як посилення уваги до кожного клієнта, комплексність надання соціальних послуг, їх адресність, доступність та результативність. А це можливо тільки за умови інтегрованого підходу до здійснення соціального обслуговування населення на рівні громади.

Список використаних джерел:

- 1.Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи : Монографія. К., 2006. 363 с.
- 2.Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 року № 157-VIII [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення 18.03.2019).
- 3.Кияниця З. П. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрович. К. : ОБНОВА КОМАНІ, 2017. 256 с.
- 4.Семигіна Т. В. Підготовка соціальний працівників до роботи в громаді. *Наукові записки*. Том 20, Спеціальний випуск: у двох частинах. Частина 2. К. : КМ «Academia», 2002. С. 389-392.
- 5.Попова А. О. Соціальна робота з дітьми у місцевих громадах. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2016. Вип. 133. С. 174-176.

Рибальченко Я. І.

*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка,
м. Глухів*

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ

В умовах високої конкурентоспроможності фахівців та економічної державної нестабільності актуальним постає питання формування не лише освіченої та професійно обізнаної молоді, а й досвідченої в питаннях управління колективом, планування та організації власної діяльності, ефективної комунікативної взаємодії під час навчання у вищому навчальному закладі. Основним фундаментом для здобуття практичного досвіду управлінської діяльності є активна робота в органах студентського самоврядування, реалізації соціально значущих проєктів, зокрема міжвузівських. Студентський вік є сензитивним для формування лідерських

якостей з огляду на психічні особливості особистості, оскільки в юнацькому віці розпочинається процес життєвого та професійного самовизначення людини, з'являється потреба в суспільно корисній діяльності, формуються переконання, почуття обов'язку й відповідальності, розвиваються такі волевові якості, як самостійність, ініціативність, наполегливість та ін. Водночас питання формування лідерських якостей студентів у сучасних соціально-економічних умовах опрацьовано недостатньо.

Тему лідерства опрацьовувало багато науковців. Проаналізувавши літературні джерела, зазначаємо, що її широко висвітлено в працях зарубіжних (К. Бланшард, І. Вешлер, В. Врум, П. Друкер, Ф. Йеттон, Ф. Массарик, М. Маскон, Р. Танненбаум, Ф. Фідлер, П. Херсі та ін.), російських і вітчизняних (В. Веснін, Д. Виханський, Л. Карамушка, В. Лозниця, В. Москаленко, Ф. Хміль та ін.) дослідників. Проблему лідерства, розвитку лідерських якостей особистості висвітлено в дослідженнях вітчизняних (М. Гаврилюк, О. Євтіхов, Н. Жеребова, Р. Кричевський, А. Лутошкін, Б. Паригін, А. Петровський, Л. Уманський, О. Уманський, О. Чернишов та ін.) і зарубіжних (Е. Богардус, К. Берд, К. Бланшар, М. Вебер, Р. Стогділл, П. Херсі, Ф. Фідлер та ін.) науковців. Зокрема, у працях Л. Конишевої, А. Макаренка, О. Маковського, І. Морозова, О. Нестулі, М. Рожкова, С. Русової, В. Сухомлинського, С. Шацького, Л. Шигапової розкрито проблеми виховання лідера в колективі. Водночас проблема формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у позааудиторній роботі залишається недостатньо дослідженою. Виховання лідерських якостей майбутніх фахівців ми інтерпретуємо як організований і цілеспрямований розвиток особистісних характеристик (активності, ініціативності, рішучості, самостійності, комунікативних, організаторських, рефлексивних умінь), необхідних для успішної професійної діяльності.

Ми підтримуємо думку, що в позааудиторній роботі перш за все слід спиратися на загальні принципи гуманістичного виховання: безперервного загального розвитку, культуровідповідності, системності, природовідповідності, включення особистості в діяльність, індивідуально-особистісного виховання, полісуб'єктності, ціннісно-сміслової спрямованості, індивідуально-творчого підходу, наступності та безперервності.

Орієнтація на ці принципи зумовлена гуманістичною спрямованістю діяльності студентських громадських об'єднань, яка полягає у визнанні цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток і прояв власних здібностей, а також виховним аспектом позааудиторної сфери діяльності ВНЗ, у системі якої функціонують студентські громадські об'єднання. У загальному науковому розумінні принципи педагогічного процесу (лат. *princīpium* – основа, начало) – це система основних вимог до навчання й виховання, дотримання яких дає змогу ефективно вирішувати проблеми всебічного розвитку особистості.

Для нашого дослідження конститутивною є думка академіка Б. Лихачова, який відзначає, що принципи навчання й виховання належать до групи власне

педагогічних закономірностей, а суворе їх дотримання активно сприяє успішному вирішенню виховних суперечностей, забезпечує безболісне входження кожної дитини в систему колективних стосунків і засвоєння соціального досвіду [39]. У теорії виховання «принципи виховання – це основні вимоги до діяльності педагога, вихідні положення, якими керується вихователь у побудові виховного процесу: визначенні його змісту, форм організації спільної діяльності, методів, засобів тощо».

Список використаних джерел:

1. Аносов І. П. Соціально-педагогічні основи студентського самоврядування як джерела демократизації вищої школи (управлінський аспект) / І.П. Аносов, В. М. Приходько., М. І. Приходько. Мелітополь: Вид. будинок ММД, 2008. 196 с.
2. Вайнола Р. Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: Монографія. / Р. Х. Вайнола; за ред. С.О. Сисоєвої. Запоріжжя: Хортиц. навч.-реабіліт. багатопрофіль. центр, 2008. 460 с.
3. Косенчук О. Г. Соціально-педагогічні умови формування лідерських якостей старшокласників у позаурочній діяльності на рівні міста. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 22(8). С. 238-246.
4. Потопа К. Л. Соціально-педагогічні умови організації студентського самоврядування у вищих навчальних закладах : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / К.Л. Потопа. К., 2006. 21 с.
5. Ягоднікова В. В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому процесі загальноосвітньої школи. *Наука і освіта: науково-практичний журнал ПНЦ АПН України*. 2004. № 7. С. 328-330.

Спересенко О. В.

*Криворізький державний педагогічний університет,
м. Кривий ріг*

ОСНОВНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

На сучасному етапі розвитку дитини найбільш складним є питання соціалізації особистості. Сьогодні в нашій країні спостерігаються складні умови соціальної, економічної і політичної нестабільності, відбувається ламка традиційних цінностей.

До визначення сутності соціалізації, окреслення особливостей її перебігу звертаються психологи (Н. Абдюкова, Г. Авер'янова, Н. Дембицька, В. Москаленко, С. Розум), соціальні психологи (Г. Андреєва, І. Мартинюк, Л. Музичко, Л. Орбан-Лембрик), соціальні педагоги (О. Безпалько,

Г. Лактіонова, І. Зверєва, А. Капська, А. Мудрик, Б. Вульфів, Н. Голованова, В. Кравець, Н. Лавриченко).

Особливим середовищем, що відіграє вагомий роль у соціалізації дитини, є сім'я – одна із найдавніших форм спільності людей, середовище формування та розвитку особистості, в якому здійснюється соціальне відтворення населення та способу його життя. У сім'ї визначаються соціальний статус дитини, її обов'язки, виникає прихильність до рідних, закладається підґрунтя для становлення її світогляду і переконань, ціннісних орієнтацій, морально етичних ідеалів, уподобань, соціальної поведінки, відбуваються її особистісний розвиток.

Висвітленню ролі сім'ї у вихованні та соціалізації зростаючої особистості присвятили свої праці Г. Авдіянц, М. Аккерман, М. Бикова, Т. Глухова, С. Голод, Е. Ейдемільер, Л. Єхалова, З. Кісарчук, О. Кляпець, В. Кравець, В. Семиченко, В. Солодников, В. Столін та інші, які одностайні в тому, що належна реалізація сім'єю відповідних функцій можлива лише за умов усвідомлення батьками себе як основних об'єктів в процесі соціалізації дітей.

Сім'я є тим середовищем, де починає формуватися особистість дитини, процес виникнення якої є процесом перетворення біологічно заданого матеріалу силами соціальної дійсності, що існує до, поза й зовсім незалежно від цього матеріалу.

Соціалізація – це процес і кінцевий результат взаємодії людини з природним, предметним, соціокультурним середовищем, це результат виховання громадянина держави, його фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку. Соціальне середовище, в якому формується особистість, треба розуміти не тільки як оточення, але й як систему можливостей, вимог та очікувань, яка виконує конструктивні й диригентські функції щодо цього процесу.

Процес соціалізації (за Л. Шипіциною) здійснюється протягом всього життя людини і проходить в трьох сферах:

- у діяльності – у людини розвиваються задатки і здібності, відбувається їх реалізація;
- у спілкуванні, що виникає у всіх сферах життєдіяльності, розвиваються комунікативні здібності, здатності взаємодії з оточуючими;
- у самосвідомості, свідомості і розумінні самого себе, у розвитку правильної самооцінки.

Соціалізація здійснюється під впливом багатьох чинників, які можна умовно розділити на три групи. Таким чином в поняття соціалізація входять поняття навчання, виховання і розвиток особистості.

Взагалі, рівень дослідженості проблем соціалізації навряд чи можна визнати таким, що задовольняє сучасні суспільні потреби. Не з'ясовані ще до кінця всі рушійні сили, а також елементи механізму соціалізації індивідів.

Найважливішими характеристиками впливу сім'ї на соціалізацію дитини є стиль сімейного виховання і поведінки батьків. У молодшому шкільному віці істотне значення набуває такий параметр стилю виховання, як заохочення

автономії, оскільки в цей період дитина повинна поступово ставати все більш самостійною, все більш здатною до саморегуляції.

Ряд авторів вважають, що найбільш ефективним в цьому плані виявляється авторитетний стиль, в рамках якого прийняття та контроль сполучаються із заохоченням автономії.

Отже, у процесі виховання головним є формування всебічно і гармонійно розвиненої людини, здатної до самостійного життя й зовнішньоекономічної діяльності в сучасних умовах. Є свої закономірності, які проглядаються під час аналізу стилів виховання і виявляються в особистісних особливостях вже дорослої людини.

Тєрєхова Л.Г.

*ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса*

НАСТАВНИЦТВО ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Проблема влаштування дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування залишається однією з головних проблем, саме тому соціальна політика держави взяла курс на розвиток та поширення сімейних форм виховання, затвердивши «Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року». Проте, значні труднощі виникають із влаштуванням дітей підліткового та юнацького віку. У зв'язку з цим актуальною проблемою є поширення та розвиток наставництва як альтернативної форми допомоги дітям, особливо, підліткового віку.

Дослідження обраної проблеми проводилися протягом місяця (04 березня 2019 р. – 27 березня 2019 р.) на базі практики в комунальному закладі «Ананьївська загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів», Одеської області, Ананьївського району, міста Ананьїв, серед 63 дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування 10-12 років.

У нашому дослідженні, наставництво, розглядається, як певна форма діяльності та поведінки, яка спрямована на надання добровільної та безоплатної допомоги дітям, які перебувають в закладах інтернатного типу, щодо їх соціалізації, соціальної адаптації, профорієнтації, навчання навичкам самостійного життя тощо [3,4]. У той же час, наставник – це особа, яка на благодійних засадах створює умови для повноцінного розвитку дитини-сироти чи дитини позбавленої батьківського піклування [1,2,3]. На наш погляд, у ролі наставника може виступати не одна людина, а сімейна пара, які мали б змогу сформулювати адекватне ставлення у дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування до шлюбно-сімейних відносин.

Наступним етапом нашого дослідження, було проведення діагностики рівня сформованості негативних аспектів «Я-концепції» у дітей сиріт та дітей

позбавлених батьківського піклування. Для оцінки досліджуваного феномену ми виокремили такі компоненти: комунікативний, емоційно-вольовий та рефлексивний, в межах кожного компоненту ми виокремили критерії та їх показники.

Під комунікативним компонентом ми розуміли здатність особистості налагоджувати взаємозв'язок з дорослими і однолітками, вміння висловлювати свої емоції без агресії. Емоційно-вольовий компонент зумовлюється ставленням дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування до власних дій та можливостей, та здатністю приймати самостійні рішення. Рефлексивний компонент, у свою чергу, дозволяє оцінити особистості різні прояви свого «Я».

Для оцінювання рівня сформованості емоційно-вольового та комунікаційного компонентів «Я-концепції» дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування ми використали дитячий апперцептивний тест (ДАТ), що являє собою проєктивну методику, яка вивчає та аналізує структуру особистості дитини. Отримані результати, показали, що переважна більшість опитуваних має підвищений рівень тривожності, почуття невпевненості, низький рівень соціальних зв'язків та має потребу у сильному покровителі, який би міг захистити та підтримати.

Для дослідження емоційно-вольового компоненту ми використали методику «Опитувальник самоствавлення» В.В. Століна. що переважна більшість дітей мають загальне позитивне самоствавлення, проте на фоні заниженої самоповаги та низької самооцінки у дітей наявний страх того, що інші оцінюють їх негативно. Проведена діагностика дала нам підстави для розроблення програми щодо профілактики негативних аспектів «Я-концепції» дитини-сироти та дитини позбавленої батьківського піклування.

Розроблена програма складалася з комплексу тренінгів, які були згруповані відповідно до визначених компонентів діагностичного дослідження (комунікативний компонент – тренінг «Впевненість-запорука успіху», емоційно-вольовий компонент – «Я – ініціативний» та рефлексивний - тренінг «Яблулька»), в результаті яких діти мали змогу отримати нові знання, вміння, навички щодо формування позитивної «Я-концепції».

Отже, першим етапом був тренінг «Впевненість-запорука успіху», що дав змогу дітям-сиротам та дітям позбавленим батьківського піклування зрозуміти цінності своєї особистості, навчитися самостійно приймати рішення та брати відповідальність за свої дії.

Другим етапом нашої профілактичної програми було проведення сімейного тренінгу «Яблулька», який був спрямований на формування навиків ефективної взаємодії дорослих та дітей на основі довірливих відносин. Головним фокусом уваги та предметом обговорення на даному етапі були взаємовідносини батьків та дітей і стратегії спілкування (ігнорування, суперництво, партнерство).

Третім етапом став проведений тренінг спрямований на розвиток самостійності, ініціативності та автономності дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування під назвою «Я-Ініціативний!». Програма була

розмежована на сім основних модулів («особисті якості», «впевнена поведінка», «комунікативність», «розвиток креативного мислення»). Кінцевим етапом профілактики стали спеціально підібрані корекційно-розвиваючі ігри

Для того, щоб перевірити успішність і доцільність нашої експериментальної програми через деякий час після констатуючого експерименту ми провели контрольний зріз в експериментальній та контрольній групах. Результати заключного зрізу засвідчили, що результати експериментальної групи мали позитивні зміни.

Підводячи підсумки можемо зазначити, що наша програма дала змогу підвищити рівень самосприйняття дитиною своєї особистості, підвищити рівень самооцінки, сприяла поліпшенню взаємовідносин між наставниками та дітьми-сиротами або дітьми позбавленими батьківського піклування. Все вище перераховане, однозначно, справило позитивний вплив на подальший розвиток особистості даної категорії дітей.

Список використаних джерел:

1. Алтынцева Е. Н. Наставничество как технология постинтернатного сопровождения детей сирот. *Адукацыя і выхаванне : штомесячны навукова-тэарэтычны і інфармацыйна-метадычны часопіс*. 2014. №2. С. 13–19
2. Бондаренко З. П. Наставництво в Україні як технологія супроводу дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківства [Електронний ресурс]. 2017. Режим доступу до ресурсу: http://distance.dnu.dp.ua/ukr/conference/2015/osvitniy_dosvid_v_Ukraini/Bondarenko.pf.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Деякі питання здійснення наставництва над дитиною» від 04.07.2017 № 465-2017.
4. Романюк А. В. Педагогічна корекція девіантної поведінки старшокласників загальноосвітньої школи. *Visegrad journal on human rights*. 2018. №2. С. 122–127.

Ткаченко І.С.

Київський університет імені Бориса Грінченка.

Інститут людини,

м. Київ

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ У СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ

У науковій роботі висвітлено актуальність обраної теми дослідження. Предмет дослідження сконцентровано на шляхах оптимізації адаптації студентів-першокурсників у середовищі університету. Проведений ґрунтовний аналіз дозволив нам стверджувати, що сьогодні вступ до вищого навчального закладу є для більшості першокурсників новим періодом життя, і одночасно, він є таким актом, який вимагає активного пристосування до умов студентського буття. Першокурсник має пережити цю зміну обставин життя,

включитися учасником у нові і незвичні події. Різкий перехід від адаптованого і відносно комфортного життя під опікою батьків та вчителів до менш детермінованого ззовні студентського часто у першокурсників розпочинається з критичних обставин. Важливою є адаптація саме для першокурсників, адже студентство є новою сторінкою в їхньому житті. Саме в перші роки навчання важко влитися в сам процес навчання, який відрізняється від шкільного, змінюється коло знайомих і можливо навіть місце проживання. Свою увагу ми зосереджуємо саме на першокурсниках Київського університету імені Бориса Грінченка, адже вони, як майбутні фахівці, повинні бути наставниками наступним поколінням. Актуальність представленої наукової проблеми зумовлена необхідністю розробки і впровадження у виховний процес вищих навчальних закладів змістовних і новітніх технологій, інших педагогічних умов, що дозволяють більш активно й цілеспрямовано використовувати можливості позанавчальної діяльності для становлення студентів першого року навчання

Наукова робота складається з двох розділів. Перший розділ «Теоретичні засади адаптації першокурсників у середовищі університету». Другий розділ «Розробка та експериментальне впровадження Соціально-педагогічних умов адаптації першокурсників у середовищі університетів»

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження соціально-педагогічної адаптації першокурсників у середовищі педагогічного університету» представлено результати теоретичного аналізу зарубіжних і вітчизняних джерел, присвячених проблемі соціально-педагогічної адаптації першокурсників у середовищі університету.

В процесі роботи нами були опрацьовані труднощі, що відчують першокурсники у зв'язку з переходом на нові форми та методи навчальної роботи.

У другому розділі «Розробка та експериментальне впровадження соціально-педагогічних умов адаптації першокурсників у середовищі педагогічного університету» ми представили результати констатувального експерименту, метою якого було дослідження рівня адаптованості студентів першого курсу. Також розробили програму «адаптації студентів першого курсу Київського університету імені Бориса Грінченка». Поради студенту-першокурснику з питань їх адаптації у нових умовах навчання та життєдіяльності. Анкету для батьків студентів першого курсу. Ми плануємо втілити нашу програму в життя наступного навчального року на базі Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка. Та продовжувати дослідження в даному напрямку.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ПІДЛІТКОВОГО КІБЕРБУЛІНГУ: УМОВИ ТА РЕАЛІЇ ЗДІЙСНЕННЯ

З кожним роком перед суспільством постають нові випробування. Інститути виховання позбувшись одних загроз, потрапляють під інші. Тільки підліткове середовище почало забувати про наслідки гри «Синій кит», про хвилю самогубств, як постає нове завдання – боротьба з булінгом та кібербулінгом. Ще в 2002 році світ стикнувся з шкільним медіацькуванням. Проте в останні роки, це явище почало надто швидко поширюватися, особливо серед дітей підліткового віку. Цькування в Інтернеті (часто суміжно із реальним), знущання, створення онлайн-сторінок з неправдивою інформацією – все це отримало назву «кібербулінг». Кібербулінг – це насамперед інформаційний терор. Порівнюючи булінг та кібербулінг можна наголосити, що булінг закінчується, коли жертва виходить з-під впливу, наприклад, знаходиться вдома. А кібербулінг може продовжуватися тривалий час. Також присутня анонімність, можливість тероризувати будь-де і будь-коли. Тому применшувати небезпеку кібербулінгу є недоречно.

Саме питання медіавпливу на соціалізацію особистості, а також поживавлення онлайн-простору у житті школяра повинно стимулювати роботу соціального педагога. В середньому кожен 8 з 10 школярів хоча б раз стикався з проявами кібернасильства. Тому одним із пріоритетних завдань для фахівців соціальної сфери має стати профілактика агресивності, жорстокості, нездорового медіадозвілля та кібербулінгу.

Актуальна значущість даної проблеми, а також мала кількість ґрунтового, систематизованого матеріалу, яким міг би скористатися соціальний педагог під час профілактичної діяльності й зумовили вибір цієї теми дослідження.

Проблему кібербулінгу висвітлили у своїх роботах В. Ролінський, Р. Ковальські, С. Лімбер, С. Стельмах, Л. Найдьонова, О. Лапа, О. Блискун, О. Дроздов, А. Чернякова, І. Лубенець та інші.

Об'єктом дослідження є підлітковий кібербулінг.

Предметом дослідження є соціально-педагогічна діяльність у боротьбі з кібербулінгом серед підлітків.

Метою наукового дослідження є виокремлення та обґрунтування необхідних соціально-педагогічних умов у боротьбі з підлітковим кібербулінгом.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати наступні **завдання**:

- вивчити суть поняття “кібербулінг” та дослідити виникнення і поширення цього явища;
- виокремити соціально-педагогічні умови профілактики кібербулінгу;
- описати рівень досліджуваності цієї проблеми;
- розробити доступну методiku для профілактики кібернасильства серед підлітків.

При написанні даної роботи використано такі **методи** дослідження: теоретичні методи пізнання, порівняльний аналіз; контент-аналіз інтернетних джерел, анкетування, тестування, бесіди з підлітками та їхніми батьками, соціальними педагогами, практичними психологами та учителями; соціально-педагогічні методи діяльності з підлітками групи ризику, тренінгові заняття; авторська методика.

Науковою новизною нашої роботи є узагальнення відомостей про підлітковий кібербулінг. Ми спробували систематизувати необхідні умови та рекомендації соціально-педагогічної профілактики кібербулінгу. А також ми розробили методiku діагностування агресивності, в яку включені запитання віртуальної агресивності.

Досліджено суть поняття «кібербулінг». Науковці по-різному трактують це визначення. Наприклад, український психолог Л. Найдюнова вважає, що кібербулінг – це новітня форма агресії, що передбачає жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину з використанням інформаційно-комунікаційних засобів: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж тощо.

Існують особисті та соціальні причини вчинення кіберагресії. Особистими можуть виступати схильність до агресії, присутність заздрості, комплексу неповноцінності, особливості характеру підлітка тощо. А соціальною причиною може бути негативний вплив членів сім'ї, відсутність контролю з боку батьків та інше. Ми описали типи кібербулінгу відповідно до різновиду вчинених дій. А також добавили власний дев'ятий тип, який отримав назву “інтимбулінг”.

Виникненням кібербулінгу вважається 2002 рік, коли вперше американський підліток постраждав від кібернасильства однолітків. Поступово прояви кібербулінгу появлялися і в Україні. Прикладом є смертельний випадок з дівчинкою-підлітком на Закарпатті. Кардинальність дій, які вчиняють жертви булінгу та кібербулінгу призвели до перших кроків законодавчого врегулювання цієї проблеми.

Соціально-педагогічними умовами профілактики кібербулінгу є ефективна просвітницька діяльність із учнями, їх батьками, а також відповідальність батьків за медіадозвілля їх дітей. У цій науковій роботі ми описали рекомендації для соціального педагога щодо профілактики кібербулінгу. Важливим етапом має бути навчання дітей правил безпечного користування Інтернетом. Також необхідно правильно позиціонувати свою позицію у бесіді із батьками, надати їм рекомендації для налагодження дитячо-

батьківських стосунків. Просто заборонити підлітку відвідувати соціальні мережі призведе до протесту, та ще до небезпечніших наслідків. Також ми описали рекомендації для батьків щодо профілактики кібербулінгу. І як діяти у випадку виявлення в дитини такої проблеми.

Дослідивши поширення кібербулінгу серед учнівської молоді, ми виявили, що більша половина досліджуваних стикалися з кібербулінгом (56%). Причиною агресії найчастіше виступає зовнішній вигляд (68%), а вчиняють кібернасильство в більшості однолітки (40%). Цікавим є те, що у Інтернет - спілкуванні підліткам найбільше подобається саме спрощеність комунікації.

Ми розробили авторську методику діагностування різних видів агресивності на основі опитувальника за Почебут. Причиною розробки стала відсутність опитувальників, за допомогою яких можна було б виявити рівень віртуальної агресивності. Методика може використовуватися при соціально-педагогічній та психологічній діяльності, а також при самоаналізі. Соціальний педагог є саме тією особою, що несе відповідальність за вберігання дітей від небезпечних факторів шляхом профілактичної діяльності. Тому при кожній можливості варто наголошувати, що людина є найбільшою цінністю. І ніколи не варто свідомо ставати жертвою.

Шалупня Є.О.

*Бердянський державний педагогічний університет,
м. Бердянськ*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сучасне українське суспільство висуває кардинально нові вимоги до особистості, потребує розвитку її духовного, культурного та лідерського потенціалу. У цей час зростає попит на обдаровану особистість, яка вмє нестандартно мислити, наділена сильною волею, високим рівнем працездатності, особистісними уміннями та навичками, пов'язаними з ефективною комунікацією, організацією власної справи, створенням команди і вмінням працювати в ній [1]. Саме тому проблема лідерства, особливо молодіжного, набуває великого значення. Це регламентовано та визначено в основних нормативних документах загальнодержавного рівня, а саме: Законах України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року, Державній цільовій соціальній програмі «Молодь України» на 2016-2020 роки, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та ін.

Формування мотивації лідерства відповідно до вікового підходу у вивченні онтогенезу особистості досліджували Л. Божович, Д. Ельконін,

С. Походенко. Проблему виховання лідерів, створення умов для розвитку лідерських здібностей та формування соціально-активної особистості розглядали такі відомі педагоги і психологи, як І. Бех, І. Іванов, А. Лутошкін, А. Макаренко, С. Мудрик, Л. Новикова, І. Підласий, В. Сухомлинський. Аналіз вітчизняної і зарубіжної соціально-психологічної літератури з проблем лідерства засвідчив, що існують різноманітні точки зору щодо сутності цього поняття і підходів до його дослідження. Ми поділяємо думку І. Валера, Ф. Массарика, Р. Таннекебара, які розглядають лідерство як міжособистісну взаємодію, що виявляється в конкретній ситуації за допомогою комунікативного процесу і спрямована на досягнення цілей.

Різним поглядам на проблему розвитку обдарованої особистості присвячено праці науковців В. Демченко, Т. Зорочкіної, І. Карпової, В. Коваленко, А. Лякішевої, М. Федорова та інших.

У психолого-педагогічній науці поняття обдарованості розглядається як індивідуальна потенційна своєрідність внутрішніх (задатки), зовнішніх (сприятливе соціальне середовище) та особистісних (позитивна «Я»-концепція, наполегливість, наявність відповідних вольових якостей, спрямованість тощо) передумов для розвитку здібностей особистості до рівня вище за умовно «середній», завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі творчої діяльності [2]. Як відомо, що здебільшого обдарованою молоддю опікуються заклади позашкільної освіти. За своєю суттю позашкільна освіта – складова системи безперервної освіти, спрямована на забезпечення творчого, духовного, інтелектуального розвитку дітей та молоді. Пріоритетним завданням цієї ланки освіти є оновлення і модернізація освітнього процесу: створення належних умов для зайнятості дітей у вільний час. Закладам позашкільної освіти належить важлива роль у формуванні нової генерації творчої еліти держави, тих молодих людей, які будуть конкурентоспроможними та передовими фахівцями, тобто лідерами за певним напрямом суспільних відносин. Сучасне українське позашкілля є саме тим освітньо-виховним простором, де вихованці мають змогу постійно реалізовувати набуті під час занять за інтересами знання [1].

Мета дослідження – визначити та експериментально перевірити ефективність соціально-педагогічних умов формування лідерських якостей обдарованої молоді в системі позашкільної освіти.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

1. На основі аналізу наукової літератури виявити ступінь дослідження проблеми формування лідерських якостей обдарованої молоді в системі позашкільної освіти.

2. Провести діагностику сформованості лідерських якостей обдарованої молоді в системі позашкільної освіти.

3. Теоретично обґрунтувати, експериментально апробувати соціально-педагогічні умови формування лідерських якостей обдарованої молоді в системі позашкільної освіти.

4. Провести аналіз ефективності впровадження соціально-педагогічних умов

формування лідерських якостей обдарованої молоді в системі позашкільної освіти.

Практика соціально-педагогічної роботи з обдарованою молоддю в контексті формування лідерських якостей, які необхідні для успішної самореалізації потребує спеціально створених соціально-педагогічних умов, а саме: врахування індивідуальних особливостей вихованців; розвиток мотивації досягнення успіху та лідерства молоді; забезпечення цілеспрямованого та послідовного розвитку лідерських якостей обдарованої молоді шляхом організації колективу гуртків як команди; створення розвивального і стимулюючого середовища на основі використання інтерактивних форм роботи (тренінги, форум-театри, плейбек-театри); створення ситуації успіху; високий рівень професійної компетентності керівників гуртків у роботі з формування лідерських якостей; обізнаність батьків у питанні впливу лідерських якостей на розвиток обдарованості.

У процесі впровадження соціально-педагогічних умов формування лідерських якостей обдарованої молоді доречним є використання комплексу традиційних (бесіда, вправи, тренінг тощо) та інтерактивних методів. Одним з провідних методів є плейбек-театр («театр відтворення»). Плейбек-театр – оригінальна форма імпровізації, в якій глядачі розповідають про реальні події, історії власного життя, а потім спостерігають за тим, як саме та в якій формі їх розповіді втілюються у сценічну дію. Плейбек-театр є інтерактивним театром, в якому актори не завжди є професіоналами, він займає місце між суспільством (соціумом), психологією та мистецтвом. А головна його цінність – це реальні історії, а також ті ситуації, якими наповнене повсякденне життя людей та суспільства загалом. Дійство плейбек-театру зазвичай називають «перформансом», оскільки в ньому робиться акцент не на результаті, а на процесі творчості, з чого випливає безпосередня цінність мистецьких дій учасників у режимі реального часу: і розповіді глядачів, і гра акторів, музикантів, інших творців, і реакції ведучого та всіх присутніх є великою мірою непередбачуваними, спонтанними [3]. Саме спонтанність дає можливість обдарованій молоді діяти в нових умовах життя, вона є каталізатором та рушійною силою креативності, а креативність – запорука успіху та лідерства в певній галузі.

Аналіз ефективності впровадження окреслених соціально-педагогічних умов виявив значну позитивну динаміку змін щодо рівня сформованості лідерських якостей обдарованої молоді й засвідчив, що загальні показники сформованості лідерських якостей на підсумковому етапі відповідають середньому і високому рівню. Таким чином було доведено високу ефективність розроблених соціально-педагогічних умов.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про позашкільну освіту” : станом на 4 листопада 2018 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>
2. Мітлош А. В. Психологічні особливості лідерської обдарованості : концепції, діагностика, тренінги: монографія / В. С. Бажанюк,

В. В. Камашин, А. В. Мітлош, В. О. Моляко. К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. 290 с.

3. Савінов В. В. Плейбек-театр як засіб арт-терапії : коли плинність завмирає. *Простір арт-терапії : творча інтеграція та трансформація в епоху плинного модерну* : матер. XV міжнар. міждисциплін. наук.-практ. конф. (м. Львів, 16–18 лютого 2018 р.) / за наук. ред. А. П. Чуприкова, Л.А. Найдьонової, О. Л. Вознесенської, О. М. Скар. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2018. 196 с. С. 94–99.

Ярошовець Т.В.

*Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
м. Житомир*

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА У СХІДНИХ СЛОВ'ЯН

Тема дослідження є складною і неоднозначною. Джерел з історії східних слов'ян до нас дійшло мало, але гіпотез та різнобічних наукових висновків історичною наукою зроблено чимало. Життя східних слов'ян знайшло своє відображення у художньо-історичних творах письменників: І. Білика («Меч Арєя»), В. Владка («Нащадки скіфів»), Р. Леонтовича («Звенислава») та інших авторів. Ці книги розповідають читачам про життя стародавніх слов'ян, їх заняття, боротьбу за існування, особисті стосунки наших пращурів, релігійно-обрядові традиції, їх культуру та уявлення про побудову навколишнього світу.

Опис життя і розвитку східних слов'ян висвітлюється в наукових працях Т. Алексєєвої, В. Барана, М. Брайчевського, Є. Максимова, Л. Нідерле, В. Петрова, Й. Русанова, Б. Рибаківа, В. Седова, Г. Півторака, А. Трубачова, М. Чмихова, Н. Кравченко, І. Черняхова, В. Ярового та ін. Водночас, містячи опис соціального буття східних слов'ян, означені праці не були охарактеризовані у соціально-педагогічній теорії. На тлі всіх історичних і культурних подій значного розвитку у житті східних слов'ян набула соціальна допомога, вивчення якої має важливе суспільне значення сьогодні.

Мета дослідження – проаналізувати процес організації соціальної допомоги у східних слов'ян.

Завдання дослідження:

- 1) Охарактеризувати сутність соціальної допомоги у східних слов'ян.
- 2) Систематизувати форми соціальної допомоги у східних слов'ян.
- 3) Узагальнити основні характеристики процесу соціальної допомоги у східних слов'ян.

Об'єкт дослідження – соціальна допомога східних слов'ян як особливе соціально-педагогічне явище.

Предмет дослідження – процес організації соціальної допомоги у східних слов'ян.

Гіпотеза дослідження: процес організації соціальної допомоги у східних слов'ян характеризується ознаками цілеспрямованості, гуманістичності та системності.

Методи дослідження обумовлені темою та завданнями наукової роботи: аналіз наукової літератури з історії соціальної взаємодії східних слов'ян та соціально-педагогічної літератури щодо сутності та змісту поняття «соціальна допомога»; класифікація форм і методів соціальної допомоги східних слов'ян; аналіз і синтез досвіду соціальної допомоги у східних слов'ян, компаративний аналіз історії соціальної допомоги в Україні.

Наукова та практична значимість отриманих теоретичних та практичних результатів дослідження визначається тим, що авторкою здійснене системне дослідження форм, методів та характеристик соціальної допомоги східних слов'ян; обґрунтовано характерологічні ознаки процесу організації соціальної допомоги у східних слов'ян; уточнено сутність поняття «соціальна допомога у східних слов'ян»; подальшого розвитку набули положення щодо змісту історичних досліджень соціально-педагогічної діяльності для порівняння й упровадження найкращого досвіду.

Результати наукової роботи доцільно використовувати студентам при вивченні курсів «Теорія та історія соціального виховання», «Соціальна робота з різними категоріями населення», а також при організації соціально-педагогічної діяльності із дотриманням принципів історизму, збереження традицій.

Реалізація означених методів і завдань дослідження дає змогу сформулювати висновки.

1. У роботі охарактеризовано сутність соціальної допомоги у східних слов'ян. Визначено, що соціальна допомога є формою матеріального, суспільного, державного забезпечення, яка надається особам, які опинились у складних життєвих ситуаціях і потребують підтримки; сприяє поверненню особи до активного життя, відновлення соціального статусу, формування навичок самообслуговування. Встановлено, що значний вплив на соціальний розвиток східних слов'ян, їх культуру та життя у суспільстві зробила громада. Із закріпленням стереотипів поведінки були сформовані ранні форми соціальних відносин, які сприяють функції захисту індивіда в системі роду. Розвиток землеробства визначив прогрес інших ремесел: ковальства, гончарства, металургії, оброблення дерева, каменю, шкіри, ткацтва, прядіння, виноробства, борошномельного виробництва. Це допомагало проявляти свої інтереси, формувати роботу у колективі, налагоджувати суспільні стосунки. Важливу роль в житті слов'ян відіграла релігія, що значно впливала на стосунки у громаді. Традиції, звичаї святкування на честь богів зближували людей, сприяли їх порозумінню.

2. Систематизовано напрямки соціальної допомоги у східних слов'ян. Означено, що основу джерельної бази соціальної історії східних слов'ян становлять археологічні дослідження, з допомогою яких ми можемо вивчити і проаналізувати етногенез і культурогенез наших предків, їх суспільний устрій та соціальний розвиток. Для захисту особи в системі роду та громади

започаткувалися форми допомоги та взаємодопомоги. Культова допомога формувалася з певною моделлю дій щодо захисту колективу і особи за допомогою міфології, містичних ритуалів, прославлянням святих покровителів тощо. Родові обряди шанування предків приводили до певного «родового єднання», що закріплювало позитивні стосунки між членами роду.

Громадська допомога надавалася сиротам методом «усиновлення» в громаді, людям похилого віку – допомогою по господарству, вдовам – наданням землі та продуктів харчування. Це свідчить, що вже в ці часи було закладено основу надання натуральної допомоги, підтримці непрацездатних верств населення, опіка над дітьми-сиротами тощо. Господарські форми допомоги та взаємодопомоги полягали в «усякій взаємовиручці».

Узагальнено основні характеристики процесу соціальної допомоги у східних слов'ян, сформульовано висновок, що соціальна допомога у східних слов'ян набула значного розвитку, починаючи від родини до громадського колективу. Вона була цілеспрямованою, побудованою на гуманістичних засадах і системною в межах етнічної громади.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Авдашкова Альона Ігорівна – студентка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків

Коло наукових інтересів: соціальне виховання старших дошкільників.

Бокало Марія-Христина Андріївна - Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, м. Дрогобич.

Коло наукових інтересів: соціально-педагогічна робота з учнями, схильними до різних форм вияву девіації.

Висовень Леся Сергіївна – студентка Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, м. Ніжин.

Коло наукових інтересів: проблеми виховання, навчання та розвитку дітей з особливими потребами, інклюзивна освіта.

Глов'як Надія Дмитрівна - студентка Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ.

Коло наукових інтересів: соціально-правові умови формування особистості; захисту неповнолітніх від насильства; соціально-молодіжна політика щодо дотримання та реалізації прав підростаючого покоління.

Головіна Діана Анатоліївна – студентка Харківської державної академії культури, м. Харків.

Коло наукових інтересів: розвиток суб'єктності студентської молоді; комп'ютерні ігри.

Гоголь Тетяна Борисівна - студентка Харківської державної академії культури, м. Харків.

Коло наукових інтересів: профілактика інтернет-адикції старшокласників; анімаційна діяльність.

Гребенюк Ганна Юріївна – студентка Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ.

Коло наукових інтересів: ігро-центроване навчання; причини агресивної поведінки підлітків; етапи соціалізації дітей-сиріт.

Дем'янчук Іванна Анатоліївна - студентка Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів.

Коло наукових інтересів: діагностика та профілактика негативних явищ у середовищі дітей та молоді, зокрема: статевої деморалізації, насильства, протиправної поведінки, безробіття; впровадження інклюзивної форми навчання в закладах освіти; патріотичне виховання дітей та молоді.

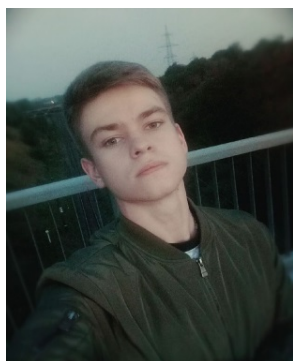
Дзивінська Юлія Богданівна – студентка Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, м. Дрогобич.

Коло наукових інтересів: соціально-педагогічна робота з учнями, схильними до різних форм вияву девіації.

Жидченко Тетяна Володимирівна - студентка Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут людини, м. Київ.

Коло наукових інтересів: формування здорового способу життя, соціальне виховання сучасних підлітків.

Жупаненко Ілля Олександрович - студент Запорізького національного університету, м. Запоріжжя.

Коло наукових інтересів: підвищення культури взаємин у дітей та підлітків засобами бальних танців.

Загоруйко Віолетта Анатоліївна – студентка Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, м. Умань.

Коло наукових інтересів: соціально-педагогічна підтримка людей з інвалідністю.

Іволженко Єлизавета Миколаївна - студентка Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія», м. Харків.

Коло наукових інтересів: соціально педагогічні проблеми в сучасному соціумі людей з інвалідністю, віктимна поведінка різних верств населення, формування здорового способу життя підлітків як соціально-педагогічна проблема.

Какацій Віта Віталіївна - студентка ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ.

Коло наукових інтересів: соціально-педагогічна діяльність і соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами.

Константинова Марія Іванівна – студентка Ізмаїльського державного гуманітарного університету, м. Ізмаїл, Одеська обл.

Коло наукових інтересів: проблеми девіантної поведінки у підлітків в загальноосвітніх закладах; вплив різних видів арт-терапії на дітей (з особливими потребами, дошкільного віку, молодшого шкільного віку); впровадження новітніх технологій в професійну діяльність педагогів.

Кривонос Максим Олегович - студент ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ.

Коло наукових інтересів: інноваційні форми та методи у діяльності соціального педагога та практичного психолога, ефективна організація власного часу на досягнення поставленої мети; проблема самореалізації учнівської молоді.

Круглик Альона Сергіївна – студентка Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь.

Коло наукових інтересів: дослідження розвитку адаптації дітей з особливими освітніми потребами та розвитку обдарованих дітей у закладах загальної середньої освіти.

Кудря Анастасія Ігорівна - студентка КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія», м. Харків.

Коло наукових інтересів: соціальна профілактика суїцидальної поведінки у різних вікових групах, технології соціальної роботи в зарубіжних країнах, соціальна статистика.

Мамич Влада Едуардівна – студентка Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, м. Ніжин.

Коло наукових інтересів: соціалізація особистості у різних соціальних середовищах.

Мищак Людмила Михайлівна - студентка Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ.

Коло наукових інтересів: соціалізація студентської молоді.

Музиченко Катерина Юріївна - студентка Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ.

Коло наукових інтересів: педагогіка травми, соціальна медіація, альтернативна освіта.

Неруш Аліна Вікторівна - студентка Криворізького державного педагогічного університету, м. Кривий Ріг.

Коло наукових інтересів: технології роботи з делінквентними дітьми, інклюзивна освіта.

Овчарова Оксана Вікторівна - студентка Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь.

Коло наукових інтересів: розвиток адаптації та комунікативної компетенції дітей, які зазнали психологічного насилля.

Олексюк Ольга Михайлівна – студентка Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м.Київ.

Коло наукових інтересів: робота з дітьми з аутизмом, з синдромом Дауна; люди з інвалідністю.

Пахомова Наталя Володимирівна – студентка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, м.Харків

Коло наукових інтересів: формування здорового способу життя молоді.

Приходько Катерина Сергіївна – студентка Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, м. Суми.

Коло наукових інтересів: впровадження соціальної роботи на рівні об'єднаних територіальних громад.

Рибальченко Яна Ігорівна - студентка Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, м. Глухів.

Коло наукових інтересів: арт-терапія, формування лідерських якостей.

Спересенко Олена Володимирівна - студентка Криворізького державного педагогічного університету, м. Кривий Ріг.

Коло наукових інтересів: технології роботи з неблагополучними сім'ями; інклюзивна освіта.

Терехова Лілія Геннадіївна - студентка КЗ Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, м. Одеса.

Коло наукових інтересів: психолого-педагогічні основи соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавлених батьківського піклування; соціальний супровід прийомної сім'ї; патронажна сім'я та сімейне наставництво; використання ігрових технологій в соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Ткаченко Ірина Сергіївна – студентка Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут людини, м. Київ.

Коло наукових інтересів: соціально-педагогічні умови соціалізації студентської молоді.

Ткачук Христина Михайлівна – студентка Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ.

Коло наукових інтересів: проблеми етикету діяльності соціального педагога через призму проведення бесід, анкетувань, інтерв'ю із дитиною; ефективна організація навчального процесу у вищій школі: проксемічні аспекти; проблеми впливу мережі Інтернет на самовираження учнів; умови соціально-педагогічної профілактики втягування підлітків у «смертельні ігри».

Шалупня Євгеній Олегович – студент Бердянського державного педагогічного університету, м. Бердянськ.

Коло наукових інтересів: культурно-дозвіллева діяльність; учнівське самоврядування; інноваційні форми роботи з дітьми та молоддю; формування соціально-активної позиції молоді.

Ярошовець Таміла Василівна – студентка Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир.

Коло наукових інтересів: соціально-педагогічна діяльність; питання гендерної рівності.